ВИШНЕВИЙ САД

Комедія на чотири дії

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Раневська Любов Андріївна, поміщиця.

Аня, її дочка, 17 років.

В а р я, її приймачка, 24 років.

Гаєв Леонід Андрійович, брат Раневської.

Лопахін Єрмолай Олексійович, купець.

Трофимов Петро Сергійович, студент.

Симеонов-Пищик Борис Борисович, поміщик.

Шарлотта Іванівна, гувернантка.

Єпіходов Семен Пантелеймонович, конторник.

Дуняша, покоївка.

Фірс, лакей, старик 87 років.

Я ш а, молодий лакей.

Перехожий.

Начальник станції.

Поштовий чиновник.

Гості, слуги.

Дія відбувається в маєтку Л. А. Раневської. ДІЯ ПЕРША.

Кімната, яка й досі називається дитячою. Одні з дверей ведуть до Аниної кімнати. Світанок, незабаром зійде сонце. Вже травень, цвітуть вишні, але в саду холодно, приморозок. Вікна в кімнаті зачинені.

Входять Дуняша з свічкою і Лопахін з книжкою в руці.

Лопахін. Прийшов поїзд, слава богу. Котра година?

Дуняша. Скоро друга. (Гасить свічку). Видно вже.

Лопахін. На скільки ж це спізнився поїзд? Години на дві принаймні (Позіхає і потягується). А я, бач який, таку дурницю утнув! Навмисне приїхав сюди, щоб на станції зустріти, і на тобі — проспав... Сидячи заспув. Досада... Хоч би ти мене розбудила.

Дуняша. Я думала, що ви поїхалп. (Прислухається). Ось, здається, вже їдуть.

Лопахін (прислухається). Ні... Багаж одержати, те, се..,

Пауза.

Любов Андріївна прожила за кордоном п'ять років, не знаю, яка вона тепер стала... Хороша вона людина. Легка, проста людина. Пам'ятаю, коли я був хлопчиком років п'ятнадцяти, мій батько покійний — він тоді

тут в-а селі в крамниці торгував — ударив мене в лице кулаком, кров пішла з носа... Ми тоді разом прийшли чогось у двір, і він напідпитку був. Любов Андріївна, як зараз пам'ятаю, ще молоденька, така худенька, підвела мене до умивальника, ось у цій самій кімнаті, в дитячій. "Не плач, каже, мужичок, до весілля загоїться..."

Пауза.

Мужичок... Батько мій, правду кажучи, мужик був, а на мені ось біла жилетка, жовті черевики. Із свинячим писком та в калачний ряд... Тільки і того, що багатий, грошей до біса, а коли подумати й розібратися, то мужик мужиком... (Гортає книжку). Читав ось книжку і нічогісінько не зрозумів. Читав і заснув.

Пауза.

Д у н я ш а. А собаки всю ніч не спали, чують, що хазяї їдуть.

Л о п а х і н. Чого ти, Дуняшо, така...

Д у н я ш а. Руки трусяться. Я зомлію.

Л о п ах і н. Надто вже ти тендітна, Дуняшо. І одягаєшся, як панночка, і зачіска теж. Так не можна. Треба себе пам'ятати.

Входить Єпіходов з букетом; він у піджаку і в блискучих чоботях, які дуже риплять; увійшовши, він упускає букет.

Єпіходов (піднімав букет). Ось садівник прислав, каже, в їдальні поставити. (Віддає Дуняші букет). Л о п а х і н. І квасу мені принесеш. Ду н я ш а. Слухаю. (Виходить).

Єпіходов. Зараз приморозок, три градуси морозу, а вишня вся в цвіту. Не можу схвалити нашого клімату. (Зітхає). Не можу. Наш клімат не може сприяти як слід. От, Єрмолаю Олексійовичу, дозвольте вам присовокупити, купив я собі позавчора чоботи, а вони, насмілюсь вас запевнити, риплять так, що нема ніякої можливості. Чим би їх змазати?

Л о п а х і н. Відчепися. Набрид.

Єпіходов. Кожного дня зі мною трапляється якесь нещастя. І я не нарікаю, звик і навіть посміхаюсь.

Д у н я ш а входить, подає Лопахіну квас.

Єпіходов. Я піду. (Натикається на стілець, який падає). От... (Ціби торжествуючи). От бачите, вибачте на слові, яка обставина, між Іншим. Це просто навіть дивно! (Виходить).

Д у н я ш а. А мене, Єрмолаю Олексійовичу, признатися, сватає Єпіходов. Л о п а х і н, А!

Д у н я ш а. Не знаю вже й як... Людина він смирна, а тільки іноді як зачне говорити, нічого не зрозумієш. І хороше, і жалісно, тільки незрозуміло. Мені він так ніби й подобається. Він кохає мене шалено. Людина він нещаслива, кожного дня що-небудь. Його так і дражпять у нас: двадцять два нещастя...

Лопахін (прислухається). От, здається, їдуть...

Д у н я ш а. їдуть! Що ж це зі мною... похолола вся.

Лопахін. їдуть, справді. Ходімо зустрічати. Чи пізнає вона мене? П'ять років не бачились.

Дуняша (хвилюється). Я зараз упаду... Ой, упаду!

Чути, як до будинку під'їжджають два екіпажі. Лопахін і Дуняша хутко виходять. Сцена порожня. В сусідніх кімнатах починається шум. Через сцену, спираючись на наличку, поквапливо проходить Ф і р с, який їздив зустрічати Любов Андріївну; він у старовинній лівреї і. у високому капелюху; щось до себе говорить, але не можна розібрати жодного слова. Шум за сценою все збільшується. Голос: "Ось пройдемо тут..." Любов Андріївна, Аня і Шарлотта Іванівна в собачкою на ланцюжку, зодягнуті по-дорож-" ньому. Варя в пальті і хустці, Гаев, Симеонов-Пищи к, Лопахін, Дуняша з клунком і парасолькою, служниця з речами — всі йдуть через кімнату.

Аня. Пройдімо тут. Ти, мамо, пам'ятаєш, яка це кімната?

Любов Андріївна (радісно, крізь сльози). Дитяча!

Варя. Як холодно, у мене руки заклякли. (До Любові Андріївни). Ваші кімнати, мамонько, біла й фіолетова, такими ж і залишились.

Любов Андріївна. Дитяча, мила моя, прекрасна кімната... Я тут спала, коли була маленькою... (Плаче). І зараз я мов маленька... (Цілує брата. Варю, потім знову брата). А Варя, як і раніше, все така ж, на черницю схожа. І Дуняшу я впізнала... (Цілує Дуняшу).

Г а е в. Поїзд спізнився на дві години. Га? Які порядки?

Шарлотта (Пищикові). Моя собака і горіхи їсть. Пищик (здивовано). Ви ж подумайте!

Виходять усі, крім Ані й Дуняші.

Дуняша. Ми вже ждали, ждали... (Знімав з Апі пальто, капелюх).

Аня. Я не спала в дорозі потири ночі... тепер змерзла дуже.

Дуняша. Ви поїхали у великий піст, тоді сніг був, мороз був, а зараз? Люба моя! (Сміється, цілує її). Ждала; ждала вас, радість моя, зіронько... Я скажу вам зараз, жодної хвилинки не можу стерпіти...

А н я (мляво). Знову що-небудь...

Дуняша. Конторник Єиіходов святої сватав мене.

А ня. Ти все своєї... (Поправляє волосся). Я розгубила всі шпильки... (Вона дуже стомлена, навіть хитається).

Дуняша. Я вже не знаю, що й думати. Він мене кохає, так кохає!

Аня (дивиться в свої двері, ніжно). Моя кімната, мої вікна, ніби я й не виїздила. Я вдома! Завтра вранці встану, побіжу в сад... О, якби я змогла заснути! Я не спала всю дорогу, мучив мене неспокій.

Дуняша. Позавчора Петро Сергійович приїхали.

Аня (радісно). Петя!

Дуняша. В лазні сплять, там і живуть. Боюсь, кажуть, завдати клопоту. (Глянувши на свій кишеньковий годинник). Треба б їх розбудити, та Варвара Михайлівна не веліла. Ти, каже, його не буди.

Входить Варя, на поясі у неї в'язка ключів.

Варя. Дуняшо, каву мерщій... Мамонька просить кави. Дуняша. Зараз. (Виходить).

Варя. Ну, хвалити бога, приїхали. Знову ти вдома. (Лащачись). Серденько моє приїхало! Красуня приїхала! Аня. Натерпілась я. Варя. Уявляю!

Аня. Виїхала я на страсному тижні, тоді було холодно. Шарлотта всю дорогу торохтить, показує фокуси. І навіщо ти мені Шарлотту накинула...

Варя. Негоже ж тобі одній, серденько, їхати. В сімнадцять років!

Аня. Приїздимо до Парижа, там холодно, сніг. По-французькому я розмовляю жахливо. Мама живе на п'ятому поверсі, приходжу до неї, а в неї якісь французи, дами, старий патер з книжкою і повно диму, так незатишно. Мені враз стало так шкода мами, так шкода, я охопила її голову, стисла руками й не можу випустити. Мама потім все ластилась, плакала...

Варя (крізь сльози). Не кажи, не кажи...

А н я. Дачу свою біля Ментони вона вже продала, у неї нічого не залишилось, нічого* У мене теж не залишилось жодної копійки, ледь доїхали. І мама не розуміє! Сядемо на вокзалі обідати, і вона замовляє найдорожче і на чай дає лакеям по карбованцю. Шарлотта теж. Яша так само замовляє собі порцію, просто жахливо. У мами ж лакей Яша, ми його привезли сюди...

Варя. Бачила негідника.

А н я. Ну що, як? Проценти сплатили?

Варя. Де там!

А н я. Боже мій, боже мій...

Варя. В серпні будуть продавати маєток...

А н я. Боже мій...

Лопахін (зазирає у двері і мекає). Ме-е-е... (Відхо* дить).

Варя (крізь сльози). От так би й вдарила його. (По-* грожу є кулаком).

Аня (обіймає Варю, тихо). Варю, він посватався? (Варя заперечливо хитає головою). Він же тебе кохає... Чому ви не освідчитесь, чого ви чекаєте?

Варя. Я так гадаю, нічого у нас не вийде. У нього справ багато, йому не до мене... і уваги не звертає. Бог з ним, тяжко мені його бачити... Всі говорять про наше весілля, всі вітають, а насправді нічого нема, все немов сон... (Іншим тоном). У тебе брошка, ніби як бджілка.

Аня (сумовито). Це мама купила. (Іде до своєї кімнати, каже весело, по-дитячому). А я в Парижі на аеростаті літалаї

Варя. Серденько моє приїхало! Красуня приїхала! Дуняша вже повернулась з кофейником і варить каву.

Варя (стоїть біля дверей). Ходжу я, серденько, цілий день по господарству і все мрію. Віддати б тебе за багатого чоловіка, і я б тоді була спокійніша, пішла б собі в пустинь, потім у Київ... у Москву, і так би все ходила по святих місцях... Ходила б і ходила. Ліпота!

Аня. Пташки співають у садку. Котра зараз година?

Варя. Певно, третя! Час тобі спати, серденько. (Входячи у кімнату до Ані). Ліпота!

Входить Я ш а з пледом, з дорожньою сумкою.

Яша (йде через сцену, делікатно). Тут можна про-* ити-сь?

Д у н я ш а. Вас і не впізнати, Яшо. Який ви стали за кордоном.

Я ш а. Гм... А ви хто?

Д у н я ш а. Коли ви звідси виїздили, я була отакою... (Показує од підлоги), Дуняша, Федора Козоїдова донька. Ви не пам'ятаєте!

Я ш а. Гм... Огірочок! (Озирається і обійма її).

Вона скрикує і випускає блюдечко. Яша хутко виходить.

Варя (на дверях, невдоволеним голосом). Що тут таке?

Дуняша (крізь сльози). Блюдечко розбила... Варя. Це на добре.

Лня (вийшовши із своєї кімнати). Треба б маму попередити: Петя тут...

Варя. Я наказала його не будити.

Аня (замислено). Шість років тому помер батько, через місяць потонув у річці брат Гриша, гарненький семилітній хлопчик. Мама не перенесла, пішла, пішла не озираючись... (Здригається). Як я її розумію, коли б тільки вона знала!

Пауза.

А Петя Трофимов був Гришиним учителем, він може нагадати...

Входить Ф і р с, він у піджаку й білому жилеті.

Фірс (іде до кофейника, заклопотано). Пані тут будуть каву пити... (Надіває білі рукавички). Готова кава? (Суворо до Дуняші). Ти! А вершки?

Дуняша. Ох, боже мій... (Хутко виходить).

Фірс (порається біля кофейника). Ех, ти, недотепа... (Бурмотить до себе). Приїхали із Парижа... І пан колись їздив до Парижа... на конях... (Сміється).

Варя. Фірсе, ти про що?

Фірс. Чого зволите? (Радісно). Пані моя приїхала! Дочекався! Тепер хоч і померти... (Плаче з радощів).

Входять Любов Андріївна, Гає в, Лопахін і Симеонов — П и щ и к; Симеонов-ГТищик у чумарці із тонкого сукна і ша-* роварах. Гаєв, входячи, руками і корпусом робить рухи, ніби грає

на більярді.

Любов Андріївна. Як це? Дай-по згадати... Жовтого в куток! Дуплет в середину!

Г а є в. Ріжу в куток! Колись ми з тобою, сестро, спали от у цій самій кімнаті, а зараз мені вже п'ятдесят один рік, хоч як це дивно.

Л о п а х і н. Так, час спливає.

Г а є в. Кого?

Л о п а х і н. Час, кажу, спливає. Г а є в. А тут пачулями пахне.

Аня. Я спати піду. На добраніч, мамо. (Цілує матір). Любов Андріївна. Любе дитятко моє. (Цілує їй руки). Ти рада, що вдома? Я ніяк не можу отямитись. Аня. Прощавай, дядю.

Г а є в (цілує їй лице, руки). Бог з тобою. Як ти схожа на свою матір! (До сестри). Ти, Любо, в її роки була точнісінько така.

Аня подає руку Лопахіну і Пищикові, виходить і зачиняє за собою двері.

Любов Андріївна. Вона дуже стомилась. Пищи к. Шлях же довгий.

Варя (Лопахіну і Пищикові). Що ж, панове! Третя година, пора й спокій дати.

Любов Андріївна (сміється). Ти все така ж, Варю. (Пригортає її до себе, цілує). Ось вип'ю кави, тоді всі підемо.

Фірс кладе їй під ноги подушечку.

Дякую, рідний. Я звикла до кави. П'ю її і вдень і вночі. Дякую, мій старенький. (Цілує Фірса).

Варя. Глянути, чи всі речі привезли... (Виходить).

Любов Андріївна. Невже це я сиджу? (Сміється). Мені хочеться стрибати, махати руками. (Затуляє обличчя руками). А що коли я сплю? Бог свідок, я люблю батьківщину, люблю ніжно, я не в силі була дивитися з вагона, все плакала. (Крізь сльози). Проте треба пити каву. Дякую тобі, Фірсе, дякую, мій старенький. Я така рада, що ти ще живий.

Фірс. Позавчора.

Г а є в. Він недочуває.

Л о п а х і н. Мені зараз, о п'ятій годині ранку, до Харкова їхати. Яка досада! Хотілось подивитися на вас, поговорити... Ви все така ж чудова.

Пищик (важко дихаючи). Навіть ще кращою стала... Зодягнута по-паризькому... Ех, було не було.

Лопахін. Ваш брат, от Леонід Андрійович, каже про мене, що я хам, я жмикрут, але мені зовсім однаково. Нехай каже. Хотілося б тільки, щоб ви мені вірили, як і раніше, щоб ваші чудесні, зворушливі очі дивилися на мене так само, як і раніше. Боже милостивий! Мій батько був кріпаком вашого діда й батька, але ви, власне ви, колись зробили для мене так багато, що я забув усе і люблю вас, як рідну... більш ніж рідну.

Любов Андріївна. Я не можу всидіти, не в силі... (Схоплюється і ходить дуже схвильована). Я не переживу цієї радості... Смійтеся з мене, я дурна. Шафочка моя рідна... (Цілує шафу). Столик мій...

Га е в. А без тебе тут няня померла.

Любов Андріївна (сідає і п'є каву). Так, царство небесне. Мені писали.

Гаєв. І Анастасій помер. Петрушка Косой покинув мене і тепер у місті в пристава живе. (Виймає із кишені коробку з леденцями, смокче).

Пищик. Донька моя, Дашенька... вам кланяється...

Лопахін. Мені хочеться сказати вам щось дуже приємне, веселе. (Глянувши на годинник). Зараз поїду, ніколи розмовляти... ну, та коротенько. Вам уже відомо, вишневий сад ваш продається за борги, на двадцять друге серпня призначені торги, але ви не турбуйтеся, моя дорога, спіть собі спокійно, вихід є... Ось мій проект. Прошу уваги! Ваш маєток лежить тільки за двадцять верст від міста, поблизу пройшла

залізниця, і якщо вишневий сад і грунти понад річкою розбити на дачні ділянки і віддавати потім в оренду під дачі, то ви будете мати щонайменше двадцять п'ять тисяч карбованців на рік прибутку.

Гаєв. Пробачте, яка дурниця!

Любов Андріївна. Я вас, Єрмолаю Олексійовичу, не зовсім розумію.

Лопахін. Ви будете брати з дачників щонайменше по двадцять п'ять карбованців за десятину на рік, і, коли зараз же оголосите, ручусь чим завгодно, до осені у вас не залишиться жодного вільного клаптика, все розберуть. Одним словом, вітаю, ви врятовані. Місцевість прекрасна, річка глибока. Треба тільки, звичайно, трохи причепурити, почистити... приміром, скажемо, знести всі старі будівлі, ось цей будинок, який уже ні на що не годиться, вирубати старий вишневий сад...

Любов Андріївна. Вирубати? Милий мій, даруйте, ви нічого не розумієте. Коли на всю губернію е щось

цікавого, навіть значного, так це тільки наш вишневий сад.

Лопахін. Значного в цьому саду хіба тільки те, що він дуже великий. Вишні родять раз на два роки, та й то їх нікуди дівати, ніхто не купує.

Г а є в. І в "Енциклопедичному словнику" згадується про цей сад.

Лопахін (глянувши на годинник). Коли нічого не придумаємо і не домовимось, то 22 серпня і вишневий сад, і весь маєток продаватимуть з

аукціону. Вирішуйте жі Іншого виходу нема, присягаюсь вам! Нема й нема.

Ф і р с. Колись, літ сорок-п'ятдесят тому, вишню сушили, мочили, маринували, варення варили, і, бувало...

Г а є в. Помовчи, Фірсе.

Ф і р с. І, бувало, сушену вишню возами відправляли до Москви, до Харкова. Грошей було! І сушена вишня була тоді м'яка, соковита, солодка, запашна... Спосіб тоді знали...

Любов Андріївна. А де ж тепер цей спосіб? Ф і р с. Забули. Ніхто не пам'ятає.

Пищик (до Любові Андріївни). Що в Парижі? Як там? їли жаб? Любов Андріївна. Крокодилів їла. Пищик. Ви ж подумайте...

Лопахін. Досі на селі були тільки пани та мужики, а зараз появилися ще дачники. Всі міста, навіть невеликі, оточені тепер дачами, І, можна сказати, років через двадцять дачників розплодиться сила. Тепер він тільки чай п'є на балконі, але ж може трапитись, що на своїй одній десятині він розведе господарство, і тоді ваш вишневий сад стане щасливим, багатим, розкішним...

Г а є в (обурюючись). Яка дурниця!

Входять В а р я і Я ш а.

Варя. Тут, мамонько, вам дві телеграми. (Вибирає ключ і з дзенькотом відмикав старовинну шафу). Ось вони.

Любов Андріївна. Це з Парижа. (Рве телеграми, не прочитавши). З Парижем кінчено...

Г а є в. А ти знаєш, Любо, скільки років цій шафі? Тиждень тому я висунув нижню шухляду, дивлюсь, а там випалені цифри. Шафа зроблена рівно сто років тому. Чуєте? Га? Можна було б ювілей справити. Річ нежива, проте, як-не-як, книжкова шафа!

Пищик (здивовано). Сто років... Ви ж подумайте!

Гаєв. Так... Це річ... (Помацавши шафу). Дорога, вельмишановна шафо! Вітаю твоє існування, що ось уже понад сто років було спрямоване до світлих ідеалів добра і справедливості; твій мовчазний заклик до плодотворної роботи не слабшав протягом ста років, підтримуючи (крізь сльози) в поколіннях нашого роду бадьорість, віру в краще майбутнє і виховуючи в нас ідеали добра і громадської самосвідомості.

Пауза.

Л о п а х і н. Так...

Любов Андріївна. Ти все такий же, Льоню.

Гаєв (трохи зніяковілий). Од кулі праворуч в куток! Ріжу в середню!

Л о п а х і н (глянувши на годинник). Ну, мені пора.

Яша (подає Любові Андріївні ліки). Може, приймете зараз пілюлі...

Пищик. Не треба приймати медикаменти, моя люба... від них пі шкоди, ні користі... Ось дайте сюди... вельмишановна, (Бере ПІЛЮЛІ, висипає собі на долоню, дме на них, кладе в рот і запиває квасом). От!

Любов Андріївна (злякано). Та ви з глузду з'їхали!

Пищик. Всі пілюлі проковтнув. Л о п а х і н. От ненажера!

Всі регочуть.

Фірс. Вони були в нас на святій, піввідра огірків з'їли... (Бурмотить). Любов Андріївна. Про що це він? В а р я. Три роки вже так бурмотить. Ми звикли. Яша. Похилий вік.

Шарлотта Іванівна в білій сукні, дуже сухорлява, стягну* та, з лорнетом на поясі, проходить через сцену.

Л о п а х і н. Пробачте, Шарлотто Іванівно, я не встиг ще вас привітати. (Хоче поцілувати їй руку).

Шарлотта (віднімає руку). Якщо дозволити вам поцілувати руку, то ви потім забажаєте в лікоть, потім в плече...

Л о п а х і н. Не щастить мені сьогодні.

Всі регочуть.

12*

355

Любов Андріївна. Шарлотто, покажіть фокусі арлотта. Не треба. Я спати бажаю. (Виходить) ш

Л о п а х і н. Через три тижні побачимось. (Цілує Любові Андріївні руку). Поки що прощайте. Пора. (До Гаєва). До побаченція. (Цілується з Пищиком). До побаченція. (Подає руку Варі, потім Фірсові і Яші). Не

хочеться їхати. (До Любові Андріївни). Коли надумаєте про дачі й вирішите, перекажіть мені, я в позичку тисяч п'ятдесят роздобуду. Подумайте серйозно.

В а р я (сердито). Та йдіть же нарешті!

Лопахін. Іду, іду... (Виходить).

Г а є в. Хам. Проте, пардон... Варя з ним одружується, це Варин женишок.

Варя. Не говоріть, дядечку, зайвого.

Любов Андріївна. Що ж, Варю, я буду дуже рада. Він хороша людина.

Пищик. Людина, правду кажучи... достойна. І моя Дашенька... теж каже. що... різні слова говорить. (Хропе, але зразу ж прокидається). А все-таки, вельмишановна, позичте мені... двісті сорок карбованців... завтра по закладній проценти платити...

Варя (злякано). Нема, нема.

Любов Андріївна. В мене справді нема нічого.

Пищик. Знайдуться. (Сміється). Ніколи не втрачаю надії. От, думаю, уже все пропало, загинув, аж гульк — залізницю по моїй землі прокладено, і... мені заплатили. А там, дивись, і ще щось трапиться не сьогодні — завтра... Двісті тисяч виграє Дашенька... у неї білет в.

Любов Андріївна. Каву випито, можна й на спочинок.

Фірс (чистить щіткою Гаєва, повчально). Знову не ті штанці наділи. І що мені з вами робити?

Варя (тихо). Аня спить. (Тихо відчиняє вікна). Уже сонце зійшло, не холодно. Погляньте, мамонько, які чудові дерева! Боже мій, повітря! Шпаки співають!

Гаєв (відчиняє друге вікно). Сад увесь білий. Ти не забула, Любо? Ось ця довга алея іде прямо-прямо, ніби протягнутий пас, вона блищить у місячні ночі. Ти пам'ятаєш? Не забула?

Любов Андріївна (дивиться у вікно на сад). О моє дитинство, чистота моя! В оцій дитячій я спала, дивилася звідси на сад, щастя прокидалось зі мною щоранку, і тоді він був точнісінько такий, ніщо не змівилося. (Сміється з радості). Увесь, увесь білий! О сад мій! Після темної, сльотавої осені і холодної зими ти знову молодий, повний щастя, ангели небесні не покинули тебе... Якби зняти з грудей моїх і плечей важкий камінь, якби я могла забути моє минуле!

Гаєв. Так, і сад продадуть за борги, хоч як це не дивно...

Любов Андріївна. Гляньте, покійна мама йде по саду... в білому платті! (Сміється з радості). Це вона. Гаєв. Де?

Варя. Бог з вами, мамонько!

Любов Андріївна. Нема нікого, мені привиділось. Праворуч, на повороті до альтанки, біле деревце схилилось, схоже на жінку...

Входить Трофимов, у зношеному студентському мундирі, в оку-і

лярах.

Любов Андріївна. Який дивний сад! Білі маси квітів, блакитне небо...

Трофимов. Любов Андріївна!

Вона озирнулась на нього.

Я тільки вклонюся вам і зараз же піду. (Палко цілує руку). Мені наказано було чекати до ранку, але мені урвався терпець...

Любов Андріївна дивиться здивовано.

Варя (крізь сльози). Це Петя Трофимов... Трофимов. Петя Трофимов, колишній учитель вашого Гриші... Невже я так змінився?

Любов Андріївна обнімає його і тихо плаче.

Гаєв (збентежено). Годі, годі, Любо. Варя (плаче). Казала ж, Петю, щоб почекали до завтра.

Любов Андріївна. Гриша мій... мій хлопчик... Гриша... син...

Варя. Що ж вдієш, мамонько. Божа воля.

Трофимов (лагідно, крізь сльози). Годі, годі...

Любов Андріївна (тихо плаче). Хлопчик загинув, потонув... Чому? Навіщо, мій друже? (Тихше). Там Аня спить, а я голосно говорю... шум знімаю... Що ж, Петю? Чого ви так змарніли? Чого постаріли?

Трофимов. Мене якась баба у вагоні назвала так: облізлий пан.

Любов Андріївна. Ви були тоді зовсім ще хлопчиком, милим студентом, а тепер волосся не густе, окуляри. Невже ви й досі студент? (Іде до дверей).

Трофимов. Мабуть, я буду довічним студентом.

Любов Андріївна (цілує брата, потім Варю). Ну, йдіть спати... Постарів і ти, Леоніде.

Пищик (іде за нею). Значить, тепер спати... Ох, моя подагра. Я у вас залишусь... Мені б, .Любов Андріївно, серце моє, завтра раненько... двісті сорок карбованців.

Гаєв. А цей своє править.

Пищик. Двісті сорок карбованців... проценти по закладній платити.

Любов Андріївна. Немає в мене грошей, голубчику.

Пищик. Верну, мила. Це ж дрібниця.

Любов Андріївна. Ну, гаразд, Леонід дасть... Ти дай, Леоніде.

Гаєв. Дам я йому, наставляй кишеню.

Л ю б о в Андріївна. Що ж робити, дай... Йому потрібно... Він поверне.

Любов Андріївна, Трофимов, Пищик і Фірс виходять, залишаються Гаев, Варя і Яша.

Гаєв. Сестра ще не відвикла розкидатися грішми. (До Яші). Відійди, чоловіче добрий, від тебе куркою тхне.

Яша (з усмішкою). А ви, Леоніде Андрійовичу, все такий самий, як були.

Гаєв. Кого? (До Варі). Що він сказав?

Варя (до Яші). Твоя мати прийшла з села, з учорашнього дня сидить у людській, хоче побачитись...

Яша. Бог з нею!

Варя. Ах ти ж безсовісний!

Яша. Дуже треба. Могла б і завтра прийти. (Виходить).

Варя. Мамонька така ж, як і була, аж ніяк не змінилась. Мала б волю, вона б усе роздала. Гаєв. Так...

Пауза.

Коли проти якої-небудь хвороби пропонується дуже багато засобів, то це означає, що хвороба невиліковна. Я думаю, сушу собі голову, у мене багато засобів, дуже багато, і, значить, насправді жодного. Добре б одержати від кого-небудь спадщину, добре б віддати нашу Аню за дуже багату людину, добре б поїхати в Ярославль і спробувати щастя у тітоньки-графині. Адже тітка дуже, дуже багата.

В а р я (плаче). Якби бог допоміг.

Г а є в. Не рюмсай. Тітка дуже багата, але вона не любить нас. Сестра, по-перше, одружилась із присяжним повіреним, не дворянином...

Аня з'являється на дверях.

Г а є в. Одружилась не з дворянином і поводилась не можна сказати, щоб надто цнотливо. Вона хороша, добра, славна, я її дуже люблю, але як там не вигадуй, щоб пом'якшити обставини, проте, треба сказати, вона порочна. Це відчувається в її найменшому порусі.

Варя (пошепки). Аня стоїть на дверях.

Г а є в. Кого?

Пауза.

Дивно, щось мені в праве око попало... став недобачати. І в четвер, коли я був в окружному суді...

Входить Аня.

Варя. Чому ж ти не спиш, Аню? Аня. Не спиться. Не можу.

Гає в. Крихітко моя. (Цілує Ані лице, руки). Дитино моя... (Крізь сльози). Ти мій ангел, а не племінниця, ти для мене все. Повір мені, повір...

А н я. Я тобі вірю, дядю. Тебе всі люблять, поважають... але, милий дядю, тобі треба мовчати, тільки мовчати. Що ти допіру говорив про мою маму, про свою сестру? Навіщо ти говорив це?

Гаєв. Так, так... (її рукою затуляв собі обличчя). Справді, це жахливо! Боже мій, боже, спаси мене! І сьогодні я виголосив промову перед шафою... так безглуздо! І тільки коли скінчив, зрозумів, як це безглуздо.

Варя. Справді, дядечку, вам треба мовчати. Мовчіть собі — й край.

Аня. Коли будеш мовчати, тобі ж самому буде спокійніше.

Гаєв. Мовчу. (Цілує руки Ані й Варі). Мовчу. Тільки ось про справу. В четвер я був в окружному суді, ну, зійшлась компанія, почались розмови про те, про се, п'яте, десяте, і здається, що можна буде улаштувати

позику під векселі, щоб сплатити проценти в банк. Варя. Якби-то господь допоміг!

Гаев. У вівторок поїду, ще раз поговорю. (До Варі). Не рюмсай. (До Ані). Твоя мама поговорить з Лопахіним; він, звичайно, їй не відмовить... А ти, як відпочинеш, поїдеш в Ярославль до графині, твоєї бабусі. От так і будемо діяти з трьох кінців — і справа буде виграна. Проценти ми сплатимо, я переконаний... (Кладе в рот леденець). Честю моєю, чим хочеш клянусь, маєток не буде продано! (Збуджено). Щастям моїм клянусь! Ось тобі моя рука, назви тоді мене паскудною, безчесною людиною, коли я допущу до аукціону! Всім єством моїм клянусь!

Аня (спокійний настрій повернувся до неї, вона щаслива). Який ти хороший, дядю, який розумний! (Обіймав дядю). Я тепер спокійна! Я спокійна! Я щаслива!

Входить Ф і р с.

Фірс (з докором). Леоніде Андрійовичу, бога ви не боїтесь! Коли ж спати?

Гаєв. Зараз, зараз. Ти йди собі, Фірсе. Я вже, так тому й бути, сам роздягнусь. Ну, дітки, спатоньки... Подробиці завтра, а тепер ідіть спати. (Цілує Аню і Варю). Я людина вісімдесятих років... Не хвалять цей час, але все ж, можу сказати, за переконання мені перепадало немало в житті. Недарма ж мене й мужик любить. Мужика треба знати! Треба знати, з якої...

Аня. Ти знову, дядю!

Варя. Ви, дядечку, мовчіть.

Фірс (сердито). Леоніде Андрійовичу!

Гаєв. Іду, іду... Лягайте! Від двох бортів у середину! Кладу чистого... (Виходить, за ним дріботить Фірс).

А н я. Я тепер спокійна. В Ярославль їхати не хочеться, я не люблю бабусі, але все ж я спокійна. Спасибі дяді. (Сідав).

Варя. Треба спати. Піду. А тут без тебе було невдоволення. В старій людській, як тобі відомо, живуть тільки старі слуги: Юхимко, Палазя, Євстигній, ну, й Карпо. Стали вони пускати до себе на ночівлю якихось пройдисвітів — я змовчала. Та тільки, чую, розпустили чутку, ніби я наказала годувати їх самим тільки горохом. Через скупість, мовляв... І це все Євстигній... Гаразд, думаю. Коли так, думаю, то почекай же. Кличу я Євстигнія...

(Позіхав). Приходить.... Як же ти, кажу, Євстигнію... ду* рень ти такий... (Поглянувши на Аню). Анечкої

Пауза.

Заснула... (Бере Аню під руку). Ходімо в постільку... Ходім... (Веде її). Серденько моє заснуло! Ходім... (Ідуть).

Далеко за садом пастух граб на сопілці. Трофимов іде через сцену і, побачивши Варю і Аню, зупиняється.

Варя. Тсс... Вона спить... спить... Ходім, рідненька.

Аня (тихо, напівсонна)'. Я так стомилася... все дзвіночки... Дядя... любий, і мама, і дядя...

Варя. Ходім, рідненька, ходім... (Виходять в Анину кімнату).

Трофимов (зворушено). Сонечко моє! Весна моя!

Завіса.

ДІЯ ДРУГА

Поле. Стара, похилена, давно занехаяна капличка, біля неї криниця, великі камені, що колись були, мабуть, могильними плитами, і стара лавка. Видно дорогу до садиби Гаева. Осторонь, підносячись, мріють тополі: там починається вишневий сад. Вдалині ряд телеграфних стовпів, і на обрії ледь позначається велике місто, яке видно тільки в дуже гарну, ясну погоду. Незабаром зайде сонце. Шарлотта, Яша і Дуняша сидять на лавці; Є п і х о д о в стоїть біля них і грає на гітарі: всі сидять замислившись. Шарлотта в старому кашкеті; вона зняла з плечей рушницю і поправляє пряжку на ремені.

Шарлотта (в роздумі). У мене немає справжнього паспорта, я не знаю, скільки мені років, і мені все здається, що я молоденька. Коли я була маленькою дівчинкою, то мій батько і мати їздили по ярмарках і давали вистави, дуже гарні, А я стрибала заИо-тогІаІе і різні штучки. І коли папаша і мамаша померли, мене взяла до себе одна німецька пані й стала мене вчити. Добре. Я виросла, потім пішла в гувернантки. А звідки я і хто я,— не знаю... Хто мої батьки, може, вони не вінчані... не знаю. (Виймав з кишені огірок і їсть). Нічого не знаю.

Пауза.

Так хочеться поговорити, і нема з ким... Нікого в мене немає.

Єпіходов (грае, на гітарі і співає). "Що мені світ галасливий, що вороги навісні...." Як приємно грати на мандоліні!

Дуняша. Це гітара, а не мандоліна. (Дивиться в дзеркальце й пудриться).

Єпіходов. Для божевільного, котрий закоханий, це мандоліна... (Наспівує). "Хай лиш кохання щасливе серце зігріє мені..."

Яша підспівує.

Шарлотта. Жахливо співають ці люди... Фу! Як шакали.

Дуняша (до Яші). Все ж таки яке щастя побувати за кордоном.

Яша. Так, звичайно. Не можу з вами не погодитись. (Позіхає, потім запалює сигару).

Єпіходов. Зрозуміла справа. За кордоном все давно вже в повній комплекції.

Яша. Звичайно.

Єпіходов. Я людина розвинена, читаю різні чудові книги, але ніяк не можу зрозуміти напряму, чого мені саме хочеться, чи жити мені, чи застрелитись, власне кажучи, а проте, я завжди ношу при собі револьвер. Ось він... (Показує револьвер).

Шарлотта. Скінчила. Тепер піду. (Надівав рушницю). Ти, Єпіходов, дуже розумний чоловік і дуже страшний. Тебе мусять шалено кохати жінки. Брр! (Іде). Ці розумники всі такі дурні, нема з ким мені поговорити... Все сама, сама, нікого в мене нема і... і хто я, нащо я, невідомо... (Виходить, не поспішаючи).

Єпіходов. Власне кажучи, не торкаючись інших предметів, я повинен висловитись про себе, між іншим, що доля ставиться до мене без жалю, як буря до невеликого корабля. Коли, припустимо, я помиляюсь, тоді навіщо ж сьогодні вранці я прокидаюсь, приміром сказати, дивлюсь, а в мене на грудях страшної величини павук... От такий. (Показує обома

руками). І, те ж саме, квасу візьмеш, щоб напитись, а там, дивишся, що-небудь надзвичайно непристойне, як от тарган.

Пауза.

Ви читали Бокля?

Я бажаю вас потурбувати, Авдотье Федорівно, на пару слів.

Дуняша. Кажіть.

Є п і х о д о в. Мені бажано б наодинці з вами... Зі-тхав).

Дуняша (ніяково). Гаразд... тільки спочатку принесіть мені мою тальмочку... Вона біля шафи... тут трохи вогко...

Є п і х о д о в. Добре... принесу... Тепер я знаю, що мені робити з моїм револьвером... (Бере гітару і виходить, на-граваючи).

Яша. Двадцять два нещастя! Безглузда людина, між нами кажучи. (Позіхає).

Дуняша. Крий боже, ще застрелиться.

Пауза.

Я стала тривожна, все непокоюсь. Мене ще дівчинкою взяли до панів, я тепер одвикла від простого життя, і от руки білі-білі, як у панночки. Ніжна стала, така делікатна, благородна, всього боюсь... Страшно так. І коли ви, Яшо, мене обдурите, то я й не знаю, що буде з моїми нервами.

Яша (цілує її). Огірочок! Звичайно, кожна дівчипа мусить себе пам'ятати, і я найбільше не люблю, коли дівчина поганої поведінки.

Дуняша. Я вас жагуче полюбила, ви освічений, мо* жете про все міркувати.

Пауза.

Яша (позіхає). Так... Як на мене, то коли дівчина кого любить, то вона, значить, розпусна.

Пауза.

Приємно викурити сигару на чистому повітрі... (Прислухається). Сюди йдуть... Це пани...

Дуняша рвучко обіймає його.

Яша. Ідіть додому, так ніби ходили на річку купатися, ідіть цією стежкою, а то зустрінуть і подумають про мене, ніби я з вами на побаченні. Терпіти цього не можу.

Дуняша (тихо кашляє). Мені від сигари голова розболілась... (Іде).

Яша залишається, сидить біля каплички. Входять Любов Андріївна, Гаєв і Лопахін.

Лопахін. Треба остаточно вирішити — час не жде. Питання ж бо зовсім пусте. Чи згодні ви віддати землю під дачі, чи ні? Скажіть одне слово: так чи ні? Тільки одне слово І

Любов Андріївна. Хто це палить тут гидкі сигари... (Сідає).

Гаєв. От побудували залізницю, і зручно стало. (Сідає). З'їздили до міста і поснідали... жовтого в середину! Мені б спочатку піти в дім, зіграти одну партію...

Любов Андріївна. Встигнеш.

Лопахін. Тільки одне слово! (Благально). Дайте ж бо мені відповідь!

Гаєв (позіхаючи). Кого?

Любов Андріївна (дивиться в своє портмоне). Вчора було багато грошей, а сьогодні зовсім мало. Бідна моя Варя заради ощадності годує всіх молочним супом, на кухні старим дають самий горох, а я витрачаю якось безглуздо... (Впустила партмоне, розсипала червінці). Ну, посипались... (їй досадно).

Я ш а. Дозвольте, я зараз позбираю. (Збирає монети).

Любов Андріївна. Будьте ласкаві, Яшо. І навіщо я поїхала снідати?.. Паскудний ваш ресторан з музикою, скатерки пахнуть милом... Навіщо так багато пити, Льоню? Навіщо так багато їсти? Навіщо так багато говорити? Сьогодні в ресторані ти говорив знову багато і все недоречно. Про сімдесяті роки, про декадентів. І кому? Половим говорити про декадентів!

Лопахін. Так.

Гаєв (махає рукою). Я невиправний, це очевидно... (Роздратовано до Яші). Що це таке, завжди крутишся перед очима...

Яша (сміється). Я не можу без сміху чути ваш голос.

Гаєв (до сестри). Або я, або він...

Любов Андріївна. Ідіть, Яшо, ідіть собі...

Яша (віддав Любові Андріївні портмоне). Зараз піду. (Ледь утримується, щоб не сміятись). Цієї ж хвилини... (Іде).

Лопахін. Ваш маєток збирається купити багач Дері-ганов. Кажуть, на торги приїде сам особисто. Любов Андріївна. А ви звідки чули? Лопахін. У місті подейкують.

Гаєв. Ярославська тітонька обіцяла прислати, а коли пришле й скільки — невідомо.... Лопахін. Скільки вона пришле? Тисяч сто? Двісті?

Любов Андріївна. Ну... Тисяч десять-п'ятна-дцять, і за це спасибі.

Л о п а х і н. Пробачте, таких легковажних людей, як ви, панове, таких неділових, чудних я ще не бачив. Вам кажуть ясно: маєток ваш продається, а ви ніби не розумієте.

Любов Андріївна. Що ж нам робити? Навчіть, що?

Л о п а х і н. Я вас щодня вчу: Щодня я кажу все те ж саме. І вишневий сад, і землю необхідно віддати в оренду під дачі, зробіть це зараз же, якнайшвидше,— аукціон незабаром! Зрозумійте! Коли остаточно вирішите, щоб були дачі, то грошей дадуть вам скільки завгодно, і ви тоді врятовані.

Любов Андріївна. Дачі і дачники — це так пошло, вибачте.

Г а є в. Цілком з тобою згодний.

Л о п а х і н. Я або заридаю, або закричу, або зомлію. Не можу! Ви мене замучили! (До Гаева). Баба ви! Г а є в. Кого?

Л о п а х і н. Баба! (Хоче йти).

Любов Андріївна (злякано). Ні, не йдіть, голубчику, залишіться. Прошу вас. Може, щось надумаємо! Л о п а х і н. Про що тут думати!

Любов Андріївна. Не йдіть, прошу вас. З вами все-таки веселіше...

Пауза.

Я все чогось чекаю, ніби над нами має обвалитися будинок.

Г а є в (в глибокому роздумі). Дуплет в куток... Круазе в середину...

Любов Андріївна. Занадто вже багато ми грішили.

Л о п а х і н. Які там у вас гріхи...

Гаєв (кладе в рот леденець). Кажуть, що я всі свої достатки проїв на леденцях... (Сміється).

Любов Андріївна. О мої гріхи... Я завжди сипала грішми без упину, немов божевільна, і вийшла заміж за людину, яка робила самі тільки борги. Чоловік мій помер од шампанського,— він страшенно пив,— і, собі на біду, я покохала іншого, зійшлась, і саме в цей час,— це була перша кара, удар просто в голову,— ось тут на річці... утопув мій хлопчик, і я виїхала за кордон, зовсім вивиїхала, щоб ніколи не повертатися, не батати цієї річки... Я заплющила очі, бігла в нестямі, а він за мною... безжалісно, брутально. Купила я дачу біля Ментони, бо він заслаб там, і три роки я не знала відпочинку ні вдень, ні вночі; хворий вимучив мене, душа моя висохла. А торік, коли дачу продали за борги, я поїхала до Парижа, і там він обібрав мене, покинув, зійшовся з іншою, я пробувала отруїтись... Так безглуздо, такий сором... І потягло враз в Росію, на батьківщину, до моєї дівчинки... (Витирає сльози). Господи, господи, будь милостивий, прости гріхи мої! Не карай мене більше! (Дістає з кишені телеграму). Одержала сьогодні з Парижа... Просить пробачення, благає вернутися. (Рве телеграму). Ніби десь музика. (Прислухається).

Гаєв. Це наш знаменитий єврейський оркестр. Пам'ятаєш, чотири скрипки, флейта й контрабас.

Любов Андріївна. Він ще існує? Його б до нас закликати якось, улаштувати маленьку вечірку.

Лопахін (прислухається). Не чути... (Тихо наспівує). "І за гроші русака німці офранцузять". (Сміється). Яку я вчора п'єсу дивився в театрі, дуже смішно.

Любов Андріївна. І, напевно, нічого смішного нема. Вам не п'єси дивитись, а дивитися б частіше на самих себе. Як ви всі нудно живете, як багато говорите непотрібного.

Лопахін. Це правда. Будемо говорити просто, життя в нас безглузде...

Пауза.

Мій папаша був мужик, ідіот, нічого не розумів, мене не вчив, а тільки бив по-п'яному, і все палюгою. Власне кажучи, і я такий самий дурень і ідіот. Нічого не навчився, почерк у мене поганий, пишу я так, що сором від людей, як свиня.

Любов Андріївна. Одружитися вам треба, мій друже.

Ло п а х і н. Так... Це правда.

Любов Андріївна. З нашою б Варею. Вона хороша дівчина. Лопахін. Так.

Любов Андріївна. Вона в мене з простих, працює цілий день, а головне, любить вас. Та й вам же давно подобається.

Лопахін. Що ж? Я не від того... Вона хороша дівчина.

Пауза.

Гаєв. Мені пропонують посаду в банку. Шість тисяч на рік... Чула?..

Любов Андріївна. Та де тобі! Сиди вже...

Ф і р с входить. Він приніс пальто.

Ф і р с (до Гаєва). Звольте, пане, одягти, а то вогко.

Гаєв (надіває пальто). Надокучив ти, брат.

Ф і р с. Нема чого там... Вранці поїхали, не сказавши. (Оглядає, його).

Любов Андріївна. Як ти, Фірсе, постарів!

Ф і р с. Чого зволите?

Лопахін. Кажуть, ти дуже постарів!

Ф і р с. Живу давно. Мене женити збирались, а вашого папаші ще й на світі не було... (Сміється). А як вийшла воля, я вже старшим камердинером був. Тоді я не погодився на волю, залишився при панах...

Пауза.

І, пам'ятаю, всі радіють, а чого радіють, й самі не знають.

Лопахін. Колись дуже добре було. Принаймні, лупцювали.

Фірс (не почувши). Ще б пак. Мужики при панах, пани при мужиках, а тепер всі нарізно, нічого не зрозумієш.

Гаєв. Помовч, Фірсе. Завтра мені треба до міста. Обіцяли познайомити з якимсь генералом, який може дати під вексель.

Лопахін. Нічого у вас не вийде. І не сплатите ви процентів, будьте певні.

Л ю б о в Андріївна. Це він марить. Ніяких генералів нема.

Входять Трофимов, Аня і Варя.

Гаєв. А ось і наші йдуть. Аня. Мама сидить.

Любов Андріївна (ніжно). Іди... іди... Рідні мої... (Обнімає Аню й Варю). Якби ви знали обидві, як я вас люблю. Сідайте поруч, от так.

Всі сідають.

Лопахін. Наш довічний студент уже з панночками ходить.

Трофимов. Не ваше діло.

Лопахін. Йому п'ятдесят років незабаром, а він і досі ще студент. Трофимов. Облиште ваші безглузді жарти. Лопахін. Чого ж ти, чудак, гніваєшся? Трофимов. А ти не чіпляйся.

Лопахін (сміється). Дозвольте вас поспитати, як ви про мене розумієте?

Трофимов. Я, Єрмолаю Олексійовичу, так розумію: ви багата людина, незабаром будете мільйонером. От як в розумінні обміну речовин

потрібний хижий звір, який поїдає все, що трапляється йому на дорозі, так і ти потрібний.

Всі сміються.

Варя. Ви, Петю, розкажіть краще про планети. Л ю б о в Андріївна. Ні, давайте продовжимо вчорашню розмову. Трофимов. Про що це? Гаєв. Про горду людину.

Трофимов. Ми вчора говорили довго, але ні до чого не договорились. В гордій людині, у вашому розумінні, є щось містичне. Можливо, ви й маєте рацію по-своєму, але коли міркувати попросту, без витівок, то яка там гордість, чи є в ній смисл, коли людина фізіологічно побудована недосконало, коли в своїй величезній більшості вона брутальна, нерозумна, глибоко нещаслива. Треба перестати захоплюватись собою. Треба б тільки працювати.

Гаєв. Все одно помреш.

Трофимов. А хто знає. І що значить — помреш? Може, в людини сто чуттів, і від смерті гинуть тільки п'ять відомих нам, а решта дев'яносто п'ять залишаються живі.

Любов Андріївна. Який ви розумний, Петю!.. Лопахін (іронічно). Страх!

Трофимов. Людство йде вперед, удосконалюючи свої сили. Все, що недосяжне для нього зараз, колись стане близьким, зрозумілим, тільки от треба працювати, допомагати всіма силами тим, хто шукає правду. У нас, в Росії, поки що працює надто мало людей. Величезна більшість тої інтелігенції, яку я знаю, нічого не шукає, нічого не робить і до праці поки що не здатна. Називають себе

інтелігенцією, а слугам говорять "ти", з мужиками поводяться як з худобою, вчаться погано, серйозного нічого не читають, нічогісінько не

роблять, про науку тільки базікають, на мистецтві розуміються мало. Всі серйозні, у всіх суворі обличчя, всі говорять тільки про важливе, філософствують, а проте у всіх перед очима робітники харчуються препогано, сплять без подушок, по тридцять, по сорок в одній кімнаті, всюди блощиці, сморід, вогкість, моральна нечисть... І, мабуть, усі хороші розмови у нас тільки для того, щоб замилити очі собі й іншим. Покажіть мені, де в нас ясла, про які так багато й часто говорять, де читальні? Про них тільки в романах пишуть, а насправді їх пема зовсім. Є тільки бруд, паскудство, азіатчина... Я боюсь і не люблю занадто серйозних фізіономій, боюсь серйозних розмов. Краще помовчимо!

Л о п а х і н. Розумієте, я прокидаюсь о п'ятій годині ранку, працюю з ранку до вечора, ну, в мене весь час гроші свої й чужі, і я бачу, які навколо люди. Треба тільки почати робити щось, щоб зрозуміти, як мало чесних, порядних людей. Іноді, коли не спиться, я думаю: "Господи, ти дав нам величезні лісп, безмежні лани, глибоченні обрії, і, живучи тут, ми самі мусили б по-справжпьому бути велетнями..."

Любов Андріївна. Вам забагнулось велетнів... Воші тільки в казках хороші, а так вони лякають.

В глибині сцени проходить Єпіходов і грає на гітарі.

Любов Андріївна (замислено). Єпіходов іде... Аня (замислено). Єпіходов іде. Г а є в. Сонце зайшло, панове. Т р о ф и м о в. Так.

Гає в (неголосно, ніби декламуючи). О природо дивовижна, ти виграєш вічним сяйвом, прекрасна і байдужа, ти, яку ми називаємо матір'ю, поєднуєш в собі буття ї смерть, ти живеш і руйнуєш...

В а р я (благально). Дядечку!

А н я. Дядю, ти знову!

Т р о ф и м о в. Ви краще дуплетом жовтого в середину. Г а є в. Я мовчу, мовчу.

Всі сидять замислені. Тиша. Чути тільки, як тихо бурмотить Фірс. Раптом лунає віддалений звук, наче з неба, звук обірваної струни, завмираючий, сумний.

і/2 13 А4 Чехоа

369

Л ю б о в Андріївна. Що це?

Лопахін. Не знаю. Мабуть, десь у шахтах обірвалася баддя. Але десь дуже далеко.

Гаєв. А може, птиця яка-иебудь... ніби чапля. Трофимов. Або пугач...

Любов Андріївна (здригається). Неприємно чомусь.

Пауза.

Фірс. Перед нещастям так само було: і сова кричала, і самовар гудів безперестану. Гаєв. Перед яким нещастям? Фірс. Перед волею.

Пауза.

Любов Андріївна. Знаєте, друзі, ходімо, вже вечоріє. (До Ані). У тебе на очах сльози. Що тобі, дівчинко? (Обіймає її).

А н я. Це так, мамо. Нічого.

Трофимов. Хтось іде.

З'являється перехожий у білому потертому кашкеті, в пальті; він трохи напідпитку.

Перехожий. Дозвольте вас спитати, чи можу я тут пройти просто на станцію.

Гаєв. Можете. Ідіть цією дорогою.

Перехожий. Глибоко вам вдячний. (Кашлянувши). Чудесна погода... (Декламує). "Друже, нужденний мій брат... Глянь на Волгу! Чи чуєш ти, рветься..." (До Варі). Мадемуазель, дозвольте голодному росіянину копійок тридцять...

Варя злякалась, скрикує.

Лопахін (сердито). Всякому неподобству є своя пристойність.

Любов Андріївна (оторопівши). Візьміть... ось вам... (Шукає в портмоне). Срібла нема. Все одно, ось вам червінець...

Перехожий. Щиро вам вдячний! (Виходить).

Сміх.

Варя (злякана). Я піду... я піду... Ах, мамонько, вдома людям їсти нема чого, а ви віддали йому червінець. Любов Андріївна. Що ж зі мною, дурною, робити!

Я тобі вдома віддам усе, що в мене є. Єрмолаю Олексійовичу, позичте мені ще!.. Лопахін. Слухаю.

Л ю б о в Андріївна. Ходімо, панове, час. А тут, Варю, ми тебе зовсім засватали, вітаю.

Варя (крізь сльози). Цим, мамо, не жартують.

Лопахін. Охмеліє, іди в монастир...

Гаєв. А в мене дрижать руки; давно не грав на більярді.

Лопахін. Охмеліє, о німфо, спом'яни мене в твоїх молитвах!

Любов Андріївна. Ходімо, панове. Час вечеряти.

Варя. Налякав він мене. Серце так і стукотить.

Лопахін. Нагадую вам, панове: двадцять другого серпня буде продаватись вишневий сад. Думайте про це!.. Думайте!..

Виходять усі, крім Трофимова й Ані.

Аня (сміючись). Спасибі перехожому, налякав Варю, тепер ми самі.

Трофимов. Варя боїться, а що як ми покохаємо одне одного, і цілі дні не відходить од нас. Вона своєю вузькою головою не може зрозуміти, що ми вищі від кохання. Обминути те дріб'язкове і облудне, що заважає бути вільним і щасливим,— ось мета і сенс нашого життя. Вперед! Ми йдемо невпинно до яскравої зірки, яка горить там, удалині! Вперед! Не відставай, друзі!

Аня (сплеснувши руками). Як хороше ви говорите!

Пауза.

Сьогодні тут дивно!

Трофимов. Так, погода надзвичайна.

Аня. Що ви, Петю, зі мною зробили, чому я вя^е не люблю вишневого саду, як раніше? А я любила його так ніжно, мені здавалось, на землі нема місця, кращого за наш сад.

Трофимов. Вся Росія наш сад. Земля велика й прекрасна, є на ній багато чудових місць.

Пауза.

Подумайте, Аню: ваш дід, прадід і всі ваші предки були кріпосники, які володіли живими душами, і невже ж з кожної вишні в саду, з кожного листка, з кожного стовбура не дивляться на вас людські створіння, невже ж ви не чуєте голосів... Володіти живими душами — це ж переродило всіх вас, хто жив раніше і живе тепер, так, що ваша

мати, ви, дядя вже не помічаєте, що живете в борг, за чужий рахунок, за рахунок тих людей, яких ви не пускаєте дальше передпокою... Ми відстали принаймні років на двісті, у нас немає ще зовсім нічого, нема певного ставлення до минулого, ми тільки філософствуємо, бідкаємось на тугу або п'ємо горілку. Бо ж так зрозуміло: щоб почати жити в сучасному, треба спочатку спокутувати наше минуле, розірвати з ним, а спокутувати його можна тільки стражданням, тільки незвичайною, безнастанною працею. Зрозумійте це, Аню.

А и я. Судинок, в якому ми живемо, давно вже не наш, і я піду зпідси, даю вам слово.

Т р о ф и м о в. Якщо у вас є ключі від господарства, то киньте їх у колодязь і тікайте. Будьте вільні, як вітер.

Аня (в захопленні). Як хороше ви сказали!

Трофимов. Вірте мені, Апю, вірте! Мені ще нема тридцяти, я молодий, я ще студент, але я вже стільки натерпівся. Як тільки зима, я голодний, хворий, стурбований, злиденний, як старець, і куди тільки доля не ганяла мене, де тільки я не був! І все ж душа моя завжди, щохвилини, і вдень і вночі, була повна невимовного передчуття. Я передчуваю, Аню, щастя і вже бачу його...

А н я (замислено). Сходить місяць.

Пауза.

Чути, як Єпіходов грає на гітарі ту ж саму тоскну пісню. Сходить місяць. Десь біля тополь Варя шукає Аню і кличе: "Апю! Де тп?"

Трофимов. Так, сходить місяць.

Пауза.

Ось воно, щастя, ось воно йде, підходить все ближче й ближче, я вже чую його ходу. І якщо ми не побачимо, не зазнаємо його, то це не біда. Його побачать інші.

Варип голос: "Аню! Де ти?"

Трофимов. Знову ця Варя! (Сердито). Обурливо! А и я. Ну що ж? Ходімо до річки. Там хороше. Трофимов. Ходімо.

Ідуть.

В а рип голос: "Дню, Апю!" Завіса

ДІЯ ТРЕТЯ

Вітальня, відокремлена аркою від зали. Горить люстра. Чути, яи у передпокої грає єврейський оркестр, той самий, про який згаду-ЄТЕ^СЯ в другій дії. Вечір. В залі тапнюють grand-rond. Голос Си-меонова-Пищика: "Promenade a une раігеї" Виходять у вітальню: в першій парі Пищик і Шарлотта Іванівна, в другій — Трофимов і Л ю б о в А н д р і ї в н а, в третій — А н я з поштовим чиновником, в четвертій—Варя з начальником станції і т. д. Варя тихо плаче і, танцюючи, витирає сльози. В останній парі Дуняша. Ідуть по вітальні. Пищик кричить: "Grand-rond, balancezb та "Les cavaliers a genoux et remerciez vos dames!" х.

Фірс у фраку приносить на підносі зельтерську воду. Входять у вітальню П и щ и к і Т р о ф и м о в.

П п щ и к. Я повнокровний, у мене вже двічі був удар, і танцювати важко, але, як кажуть, потрапив до хору, співай не співай, а рота роззявляй... Здоров'я таки в мене коняче. Мій покійний батько, жартівник, царство небесне, про наше походження казав так, ніби паш старовинний рід Симеонових-Пищиків походить від тої самої коняки, яку Калігула посадовив у сепаті... (Сідає). Та от біда: грошей нема! Голодний собака вірить тільки в м'ясо... (Хропе і зразу ж прокидається). Так і я... можу тільки про гроші...

Трофимов. А в вашій постаті справді є щось коняче.

Пищи к. Ну то що... кінь хороший звір... Коня продати можна.

Чути, як у сусідпш кімнаті грають на більярді. В залі під аркою з'являється Варя.

Т р о ф и мов (дражнить). Мадам Лопахіна! Мадам Ло-пахіна!..

Варя (сердито). Облізлий пан!

Т р о ф и м о в. Так, я облізлий пап і пишаюсь цим!

Варя (в гіркому роздумі). От найняли музикантів, а чим платити? (Виходить).

Трофимов (до Пищика). Якби енергію, яку ви протягом усього свого життя витратили на розшукування грошей для сплати процентів, та вжити на щось інше, то, певне, кінець кінцем, ви б могли перевернути землю.

П и гц и к. Ніцпте... філософ... найвидатніший, найславет-ніитиГї... величезного розуму людина, говорить у своїх творах, ніби фальшиві гроші робити можна.

Т р о ф п м о в. А ви читали ІІщите?

Пищик. Ну... Мені Дашенька казала. А я тепер в такому становищі, хоч фальшиві гроші роби... Позавтра платити триста десять карбованців... сто тридцять уже роздобув... (Обмацує кишені, стурбовано). Гроші пропали! Загубив гроші! (Крізь сльози). Де гроші? (Радо). Ось вони, за підкладкою... Навіть у піт кииуло.

Входять Любов Андріївна і Шарлотта Іванівна.

Л ю б о в Андріївна (наспівуючи лезгінку). Чому так довго немає Леоніда? Що він робить у місті? (До Дуня-ші). Дуняшо, пригостіть музикантів чаєм...

Трофимов. Торги, мабуть, не відбулись.

Л ю б о в Андріївна. І музиканти прийшли не до речі, і бал ми затіяли не до речі... Ну, дарма... (Сідає і тихо наспівує).

Шарлотта (подає Пищикові колоду карт). От вам колода карт, задумайте яку-небудь одну карту. Пищи к. Задумав.

Шарлотта. Тепер тасуйте колоду. Дуже добре. Дайте сюди, о мій любий пане Пищику. Ein, zwei, drei! 1 Тепер пошукайте, вона у вас у боковій кишені...

Пищи к (дістає з бокової кишені карту). Пікова вісімка, цілком вірно! (Дивуючись). Ви ж подумайте!

Шарлотта (тримає на долоні колоду карт, до Трофимова). Кажіть швидше, яка карта зверху?

Трофимов. Ну, що ж? Пікова дама.

Шарлотта. Єсть! (До Пищика). Ну? Яка карта зверху?

Пищик. Туз червовий.

Шарлотта. Єсть. (Б*є по долоні, колода карт зникає). А яка сьогодні гарна погода!

їй відповідає таємничіш жіночий голос, ніби з-під підлоги: "О так, погода чудова, пані".

Ви такий гарний, мій ідеал...

Голос: "Вп, пані, теж мені дуже сподобався".

Начальник станції (аплодує). Пані чревовіща-телька, браво!

Пищик (дивуючись). Ви ж подумайте! Чарівна Шар-лотто Іванівно... я просто закоханий...

Шарлотта. Закоханий? (Знизавши плечима). Хіба ви можете кохати? Guter Mensch, aber schlechter Musikant l.

Трофимов (плескає Пищика по плечу). Коняка ви така...

ПІ а р л о т т*а. Прошу уваги, ще один фокус. (Бере із стільця плед). Ось дуже гарний плед, я бажаю продавати... (Струшує). Чи не хоче хто купувати?

Пищик (дивуючись). Ви ж подумайте!

Шарлотта. Ein, zwei, drei! (Хутко піднімає опущений плед).

За пледом стоїть Аня; вона робить реверапс, біжить до матері, обіймає її й вибігає назад до зали під загальне захоплення.

Любов Андріївна (аплодує). Браво, браво!.. Шарлотта. Тепер ще. Ein, zwei, drei! (Піднімає плед).

За пледом стоїть Варя і кланяється.

ПищикС дивуючись). Ви ж подумайте!

Шарлотта. Кінець. (Кидає плед на Пищика, робить реверанс і вибігає до зали).

Пищ и к (поспішає за нею). Лиходійка ж яка! Ач яка! (Виходить).

Л ю б о в А н д р і ї в н а. А Леоніда й досі нема. Що він робить у місті так довго, не розумію! Адже там все вже закінчено, маєток продано або торги не відбулись, навіщо ж так довго тримати в невіданні!

Варя (намагаючись її розважити). Дядечко купив, я впевнена в цьому.

Трофимов (насмішкувато). Так.

Варя. Бабуся прислала йому доручення, щоб він купив на її ім'я-з переводом боргу. Це вона для Ані. І я впевнена, бог допоможе, дядечко купить.

Любов Андріївна. Ярославська бабуся прислала п'ятнадцять тисяч, щоб купити маєток па її ім'я,— на нас вопа не покладається,— а цих грошей не вистачило б навіть проценти сплатити. (Закриває обличчя руками). Сьогодні моя доля вирішується, доля...

Трофимов (дражнить Варю). Мадам Лопахіна!

Варя (сердито). Довічний студент! Двічі вже увільняли з університету.

* Хороша людина, але поганий музикант (нім.).

Любов Андріївна. Чого ж ти гніваєшся, Варю? Він дражнить тебе Лопахінпм, ну то й що з того? Хочеш — виходь за Лопахіиа, він хороша, цікава людина. Не хочеш — не виходь; тебе, голубонько, піхто не приневолює...

Варя. Я дивлюсь па цю справу, мамонько, серйозно, треба прямо сказати. Він людина хороша, мені подобається.

Л ю б о в А н д р і ї в-н а. То и виходь. Чого ж чекатп, не розумію!

Вар я. Мамонько, не можу ж я сама за нього свататись. Ось уже два роки всі мені говорять про нього, всі говорять, а він або мовчить, або жартує. Я розумію. Він багатіє, заклопотаний справами, йому не до мене. Якби були в мене гроші, хоч трохи, хоч сто карбованців, покинула б я все, пішла б собі світ за очі. В монастир би пішла.

Трофимов. Ліпота!

Варя (до Трофимова). Студент мусить бути розумним! (Лагідно, з сльозами). Який ви стали некрасивий, Петю, як постаріли! (До Любові Андріївни, вже без сліз). Тільки от без діла не можу, мамонько. Мені щохвилини треба щось робити.

Входить Я ш а.

Яша (ледве стримуючись од сміху). Єпіходов більярдний кий зламав!.. (Виходить).

Варя. Чого це Єпіходов тут? Хто йому дозволив на більярді грати? Не розумію цих людей... (Виходить).

Любов Андріївна. Не дражніть її, Петю, ви ж бачите, їй і без того тяжко.

Трофимов. Занадто вже вона запопадлива, не в свої справи втручається. Все літо не давала спокою ні мені, ні Ані, боялась, щоб між нами роман не виник... Яке їй діло? І до того ж я приводу не подавав, я такий далекий від пошлості. Ми вищі над кохання!

Л ю б о в Андріївна. А я ось, мабуть, нижча за кохання. (Дуже стурбована). Чому немає Леоніда? Тільки б довідатись: чи проданий маєток, чи ні? Нещастя уявляється мені таким неймовірним, що якось навіть не знаю, що думати, розгублююсь... Я можу зараз закричати, можу дурницю вчинити. Рятуйте мене, Петю. Та говоріть-бо що-небудь, говоріть...

Трофимов. Чи проданий сьогодні маєток, чи ні — хіба не однаково? З ним давно вже скінчено, немає вороття назад, заросла стежка. Заспокойтесь, люба. Не треба себе дурити, треба хоч раз у житті глянути правді просто у вічі.

Любов Андріївна. Якій правді? Ви бачите, де правда й де неправда, а я ніби втратила зір, нічого не бачу. Ви сміливо розв'язуєте всі важливі питання, але скажіть, голубе, чи це не тому, що ви ще молоді, що ви пе встигли ще перестраждати жодного вашого питання? Ви сміливо дивитесь вперед, і чи пе тому, що не бачите і не чекаєте нічого страшного, бо життя ще приховане від ваших молодих очей? Ви сміливіший, чесніший, глибший за нас, але вдумайтесь, будьте великодушні хоч на кінчику пальця, пожалійте мене. Я ж тут народилась, тут жили мої батько й мати, мій дід, я люблю цей дім, без вишневого саду я не розумію свого життя, і коли вже так треба продавати, то продавайте й мене разом із садом... (Обіймає Трофимова, цілує його в лоб). Тут же бо мій син утонув... (Плаче). Пожалійте мене, хороший, добрий чоловіче.

Трофимов. Ви знаєте, я від усієї душі співчуваю.

Л ю б о в Андріївна. Але треба це інакше, інакша сказати... (Витягає хусточку, на підлогу падає телеграма). У мене сьогодні так тяжко на серці, ви не можете собі уявити. Тут гамір, дрижить душа від кожного звуку, я вся дрижу, а піти до себе не можу, мені самій у тиші страшно. Не судіть мене, Петю... Я вас люблю, як рідного. Я охоче віддала б за вас Аню, клянусь вам, тільки ж, голубчику, треба ж учитися, треба скінчити курс. Ви нічого не робите, тільки доля кидає вас з місця на місце, так це дивно... Адже правда? Так? І треба ж щось з бородою зробити, щоб вона росла як-небудь... (Сміється). Смішний ви!

Трофимов (піднімає телеграму). Я не бажаю бути красенем.

Л ю б о в Андріївна. Це з Парижа телеграма. Щодня одержую. І вчора, і сьогодні. Цей дикий чоловік знову захворів, знову з ним погано... Він просить пробачення, благає приїхати, і справді-таки мепі слід би поїхати в Париж, побути біля нього. У вас, Петю, суворе обличчя, але що ж робити, голубчику мій, що мені робити, він хворий, він самотній, безталанний, а хто там догляне його, хто стримає його від помилок, хто подасть йому вчасно ліки? І що ж тут ховатися чи мовчати, я кохаю його, це ясно. Кохаю, кохаю... Це камінь на моїй шиї, я йду з ним на дно, але я

люблю цей камінь і жити без нього не можу. (Потискує Трофимову руку). Не думайте, Петю, поганого, пе кажіть мені нічого, не кажіть...

Трофимов (крізь сльози). Ради бога, простіть за од-вертість: він же вас обібрав!

Любов Андріївна. Ні, ні, ні, не треба говорити так... (Затуляє вуха).

Трофимов. Він же негідник, тільки ви одна не знаєте цього! Він негідник, нікчема...

Любов Андріївна (розгнівавшись, але стримано). Вам 26 років або 27, а ви й досі гімназист другого класу!

Трофимов. Нехай!

Любов Андріївна. Треба бути мужчиною, у ваші роки треба розуміти тих, хто кохає. І самому треба кохати.., треба закохуватись! (Сердито). Так, так! І у вас немав чистоти, а ви просто чистьошка, смішний дивак, виродок..,

Трофимов (з жахом). Що вона каже!

Любов Андріївна. "Я вищий над кохання!" Ви не вищий над кохання, а просто, як каже наш Фірс, недотепа. У ваш вік не мати полюбовниці!..

Трофимов (з жахом). Це жахливо! Що вона говорить?! (Хутко йде до зали, схопившись за голову). Це жахливо... Не можу, я піду... (Виходить,

але зразу ж повертається). Між нами все кінчено! (Виходить до передпокою).

Любов Андріївна ґ кричить навздогін). Петю, чекайте! Чудна людина, я пожартувала! Петю!

Чути, як у передпокої хтось поквапно йде по сходах і враз з гуркотом падає вниз. Аня і Варя скрикують, але слідом чути сміх.

Любов Андріївна. Що там таке?

Вбігає Аня.

Аня (сміючись). Петя зі сходів упав! (Вибігає). Любов Андріївна. Який дивак цей Петя...

Начальник станції зупиняється серед зали і читає "Грішницю" О. Толстого. Його слухають, та ледве він прочитав кілька рядків, як з передпокою чути звуки вальсу, і читання уривається. Всі танцюють. Проходять з передпокою Трофимов, Аня, Варя і Любов Андріївна.

Любов Андріївна. Ну, Петю... ну, чиста душа... я пробачення прошу... Ходімо танцювати... (Танцює з ним).

Аня і Варя танцюють.

Фірс входить, ставить свого палицю біля бічних дверей. Яша теж увійшов з вітальні, дивиться на танці.

Яша. Що, дідусю?

Фірс. Нездужаю. Раніше у нас на балах танцювали генерали, барони, адмірали, а тепер посилаємо за пошто-

$им чиновником і начальником станції, та й ті не так-то охоче йдуть. Щось я підупав на силі. Покійний пан, дідусь, усіх сургучем лікував од усіх хвороб. Я сургуч приймаю іцодня вже років двадцять, а то й більше; може, я від нього й живий.

Я ш а. Набрид ти, діду. (Позіхає). Хоч би ти вже скоріше Здох.

Фірс. Ех, ти... недотепа! (Бурмотить),

Трофимов і Любов Андріївна танцюють у залі, потім у вітальні

Любов Андріївна. Mercі. Я посиджу... (Сідає)щ Стомилась.

Входить Аня.

Аня (схвильовано). А зараз на кухні якийсь чоловік Казав, що*вишневий сад уже продано. Л ю б о в Андріївна. Кому продано? Аня. Не сказав, кому. Пішов. (Танцює з Трофимовим)*

Обоє виходять до зали.

Я ш а. Це там якийсь дідок балакав. Чужий.

Фірс А Леоніда Андрійовича ще немає, не приїхав. Пальто на ньому легеньке, демі-сезон, дивись, ще застудиться. Ех, молоде-зелене!..

Л ю б о в А н д р і ї в н а. Я зараз умру. Підіть, Яшо, довідайтеся, кому продано.

Я ш а. Та він давно пішов, той дід. (Сміється).

Любов Андріївна (з легкою досадою). Ну, чого ви смієтесь? Чого раді?

Я ш а. Надто вже Єпіходов смішний. Пуста людина. Двадцять два нещастя.

Любов Андріївна. Фірс, якщо продадуть маєток, то куди ти підеш?

Фірс. Куди накажете, туди й піду.

Любов Андріївна. Чого в тебе обличчя таке? Нездужаєш! Пішов би краще спати...

Фірс. Так... (З усмішкою). Я піду спати, а хто тут без мене подасть, хто порядкуватиме? Сам на весь дім.

Я ш а (до Любові Андріївни). Любов Андріївно! Дозвольте звернутись до вас з проханням, будьте такі ласкаві! Коли знову поїдете до Парижа, так візьміть і мене з собою, будьте ласкаві. Залишатися тут мені аж ніяк неможливо. (Озираючись, напівголосно). Що ж там казати, ви самі бачите, країна неосвічена, народ неморальний, та й нудно, в кухні годують бридко, а тут ще й Фірс цей ходить, бурмотить різні непідхожі слова. Візьміть мене з собою, будьте такі ласкаві!

Входить Пищик.

Пищик. Дозвольте просити вас... на вальсик, найпре-красніша...

Любов Андріївна йде з ним.

Чарівна, все-таки сто вісімдесят карбованчиків я візьму у вас... Візьму... (Танцює). Сто вісімдесят карбованців...

Перейшли до зали.

Яша (тихо наспівує). "Чи ти збагнеш в душі моїй тривогу..."

В залі постать у сірому циліндрі і в картатих панталонах, махав руками і стрибав; вигуки: "Браво, Шарлотто Іванівно!"

Дуняша (зупиняється попудритись). Панночка велить мені танцювати — кавалерів багато, а дам мало,— а мені від танців в голові наморочиться, серце стукає. Фірсе Миколайовичу, а зараз чиновник з пошти таке мені сказав, що мені дух перехопило.

Музика стихав.

Фірс. Що він тобі сказав? Дуняша. Ви, каже, як квітка. Яша (позіхає). Темнота... (Виходить). Дуняша. Як квітка... Я така делікатна дівчина, страх люблю ніжні слова. Фірс. Закрутишся ти.

Входить Єпіходов.

Єпіходов. Ви, Авдотьє Федорівно, не бажаєте мене бачити... так, ніби я кузька якась. (Зітхає). Ех, життя! Дуняша. Чого ви хочете?

Єпіходов. Безсумнівно, може, ви й праві. (Зітхає). Але, звичайно, коли поглянути з точки зору, то ви, дозволю собі так висловитись, пробачаюсь за одвертість, цілковито привели мене в стан духу. Я знаю свою фортуну, щодня зі мною трапляється якесь нещастя, і до цього я давно вже звик, так що з усмішкою дивлюся на свою долю. Ви дали мені слово, і хоч я...

Дуняша. Прошу вас, потім поговоримо, а тепер дайте мепі спокій. Тепер я мрію. (Бавцться віялом).

Єпіходов. У мене кожен день нещастя, і я, дозволю собі так висловитись, тільки усміхаюсь, навіть сміюсь.

Входить із зали В а р я.

В а р я. Ти й досі ще не пішов, Семене? Яка ж ти, справді, неповажлива людина. (До Дуняші). Іди звідси, Дуняшо! (До Єпіходова). То на більярді граєш і кий зламав, то по вітальні походжаєш, наче гість.

Єпіходов. З мене вимагати, дозвольте вам висловитись, ви не можете.

В а р я. Я з тебе не вимагаю, а кажу. Тільки й діла, що блукаєш з місця на місце, а справами не займаєшся. Конторника утримуємо, а невідомо навіщо.

Єпіходов (ображено). Чи працюю я, чи блукаю, чи їм, чи на більярді граю, про те можуть судити тільки люди з поняттям і старші.

В ар я. Ти смієш мені це казати! (Спалахнувши). Ти смієш? Значить, я нічого не розумію? Забирайся ж геть звідси! Зараз же!

Єпіходов (злякавшись). Прошу вас висловлюватись делікатним способом.

Варя (вкрай обурившись). Зараз же забирайся! Геть! Він іде до дверей, вона за ним.

Двадцять два нещастя! Щоб твого й духу тут не було! Щоб мої очі більше тебе не бачили!

Єпіходов вийшов, за дверима його голос: "Я на вас буду скаржитись".

Л, ти ще вертаєшся! (Хапає палицю, поставлену Фірсом біля дверей). Іди, іди... Іди, я тобі покажу... А, ти вертаєшся? Вертаєшся? Так ось же тобі... (Заміряється). В цей час входить Лопахін.

Лопахін. Щиро дякую. Варя (сердито й глузливо). Вибачайте! Лопахін. Нічого. Щиро дякую за приємне частування.

Варя. Нема за що. (Відходить. Потім озирається і питав лагідно). Я вас не вдарила? Л о п а х і н. Ні, нічого. Гуля, проте, набіжить величенька.

Голоси в залі: "Лопахін, приїхав! Єрмолаю Олексійовичу!"

Пищик. Видом видати, слихом слихати... (Цілується з Лопахіним). Коньячком од тебе пахтить, любий мій, серце моє. А ми тут теж розважаємось.

Входить Любов Андріївна.

Л ю б о в А н д р і ї в н а. Це ви, Єрмолаю Олексійовичу? Чому так довго? Де Леонід?

Лопахін. Леонід Андрійович зі мною приїхав, він іде...

Л ю б о в Андріївна (хвилюючись). Ну, що? Відбулись торги? Кажіть-бо!

Лопахін (ніяково, боячись виявити свою радість)* Торги закінчились близько четвертої години... Ми на поїзд спізпились, довелося чекати до половини десятої. (Важко зітхнувши). Ух! Мені голова трохи обертом іде.

Входить Гаєв; у правій руці в нього покупки, лівою він витирав

сльози.

Любов Андріївна. Льоню, що? Льоню, ну? (Нетерпляче, крізь сльози). Швидше-бо, ради бога...

Гаєв (нічого їй не відказує, тільки махає рукою; до Фірса, крізь сльози). Ось візьми... Тут анчоуси, керченські оселедці... Я сьогодні нічого не їв... Скільки я витерпів!

Двері до більярдної відчинені; чути удари куль і Яшин голос: "Сім і вісімнадцять!" У Гаєва міниться обличчя, він уже не плаче.

Стомився я страшенно. Даси мені, Фірсе, переодягтися... (Виходить до себе через зал, за ним Фірс).

Пищик. Що там на торгах? Ну, розповідай!

Любов Андріївна. Продано вишневий сад?

Лопахін. Продано.

Любов Андріївна. Хто купив?

Л о п а х і н. Я купив.

Пауза.

Любов Андріївна пригнічена; вона б упала, коли б не стояла біля крісла й стола. Варя знімає з пояса ключі, кидає їх на підлогу, серед вітальні, і виходить.

Я купив! Почекайте, панове, будьте ласкаві, мені затуманилась голова, говорити не можу... (Сміється). Прийшли ми на торги, там уже Деріганов. У Леоніда Андрійовича було тільки п'ятнадцять тисяч, а Деріганов понад борг зразу набавив тридцять. Бачу, справа така, я зчепився р ним, набавив сорок. Він сорок п'ять. Я п'ятдесят п'ять. Він, значить, по п'ять набавляє, я по десять... Ну, скінчилось... Понад борг я набавив дев'яносто, залишилось за мною. Вишневий сад тепер мій! Мій! (Регоче). Боже мій, господи, вишневий сад мій! Скажіть мені, що я п'яний, не при своєму розумі, що все це мені ввижається... (Тупає ногами). Не смійтеся з мене! Коли б мій батько й дід повставали з домовин і глянули на все, що трапилось, як їхній Єрмолай, лупцьований, малописьменний Єрмолай, що бігав узимку босоніж, як цей самий Єрмолай придбав

маєток, кращого за який немає нічого на світі. Я купив маєток, де батько, й дід були рабами, де їх не пускали навіть до кухні... Я сплю, це тільки ввижається мені, це тільки здається... Це плід вашої уяви, пойнятий мороком невідомості... (Піднімає ключі, ласкаво посміхаючись). Кинула ключі, хоче показати, що вона вже тут не господиня... (Дзенькає ключами). Ну, та однаково.

Чути, як настроюють оркестр.

Гей, музиканти, грайте, я бажаю вас слухати! Приходьте всі дивитися, як Єрмолай Лопахін рубоне сокирою по вишневому саду, як попадають на землю дерева. Набудуємо дач, і наші онуки й правнуки побачать тут нове життя... Музико, грай!

Грає музика. Любов Андріївна сіла на стілець і гірко плаче.

(З докором). Чому ж, чому ви мене не послухали? Бідолашна моя, хороша, не вернеш тепер. (Крізь сльози). О, швидше б усе це минулось, швидше б як-небудь змінилось наше недоладне, нещасливе життя.

Пищик(бере його під руку, напівголосно). Вона плаче. Ходімо в залу, нехай вона сама... Ходімо... (Бере його під руку і виводить до зали).

Лопахін. Що ж такого? Музико, грай чітко! Нехай все так, як я бажаю. (З іронією). Іде новий поміщик, власник вишневого саду! (Штовхнув ненароком столик, мало не звалив канделябри). За все можу заплатити! (Виходить з Пищиком).

В залі в вітальні немає нікого, крім Любові Андріївни, яка сидить, зіщулившись уся і гірко плаче. Тихо грає музика. Хутко входять Аня і Трофимов. Аня підходить до матері і стає перед нею навколішки. Трофимов залишається біля входу до зали.

Аня. Мамо! Мамо, ти плачеш? Люба, добра, хороша моя мамо, моя прекрасна, я люблю тебе... я благословляю тебе. Вишневий сад продано, його вже немає, це правда, правда, але не плач, мамо, у тебе залишилось життя попереду, залишилась твоя гарна, чиста душа... Ходімо зі мною, ходімо, люба, звідси, ходімо!.. Ми посадимо новий сад, розкішніший за цей, ти побачиш його, зрозумієш, і радість, тиха, глибока радість опуститься на твою душу, як сонце у вечірню пору, і ти посміхнешся, мамо! Ходімо, люба! Ходімо!..

Завіса ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Декорація першої дії. Немає ні завіс на вікнах, ні картин, залишилось трохи меблів, які складені в один куток, ніби для продажу. Відчувається пустка. Біля вихідних дверей і в глибині сцени складені чемодани, дорожні клунки і т. ін. Двері ліворуч відчинені, 8відти чути голоси Варі й Ані. Лопахін стоїть, чекав. Яша тримав піднос з скляночками, повними шампанського. В передпокої Єпіходов вав'язув ящик. За сценою, в глибині, гомін. Це прийшли прощатися селяни. Голос Гавва: "Спасибі, братці, спасибі вам".

Яша. Простий народ прощатися прийшов. Я такої думки, Єрмолаю Олексійовичу: народ добрий, але мало розумів.

Гомін ватихає. Входять через передпокій Любов Андріївна і Гаев; вона не плаче, але бліда, обличчя її дрижить, вона не може говорити.

Гаев. Ти віддала їм, Любо, свій гаманець. Так не можна! Так не можна!

Любов Андріївна. Я не змогла! Я не змогла!

Обоє виходять.

Лопахін (в двері, їм навздогін). Прошу, будьте ласкаві! По скляночці на прощання. Із міста не догадався привезти, а па станції знайшов тільки одну пляшку. Будьте ласкаві!

Пауза.

Що ж, панове! Не бажаєте? (Відходить од дверей). Знав би — не купував. Ну, і я пити не буду.

Яша обережно ставить піднос на стілець.

Випий, Яшо, хоч ти.

Яша. З від'їжджаючими! Щасливо залишатися! (П'є). Це шампанське не справжнє, запевняю вас. Лопахін. Вісім карбованців пляшка.

Пауза.

Холодно тут страшенно.

Я ш а. Не топили сьогодні, все одно поїдемо. (Сміється). Лопахін. Чого ти? Яша. Від задоволення.

Лопахін. Надворі жовтень, а сонячно й тихо, як улітку. Будуватись добре. (Глянувши на годинник, у двері). Панове, вважайте, до поїзда залишилось тільки сорок сім хвилин! Значить, через двадцять хвилин їхати на станцію. Поспішайте.

Трофимов у пальті входить з двору.

Трофимов. Мені здається, їхати вже час. Коні подані. Чорт його батька знає, де мої калоші. Зникли. (В двері). Аню, немає моїх калош! Не знайшов!

Лопахін. А мені в Харків треба. Поїду з вами одним поїздом. Проживу в Харкові цілу зиму. Я все тинявся з вами, замучився без діла. Не можу без роботи, не знаю, куди дівати руки; теліпаються якось дивно, ніби чужі.

Трофимов. Зараз поїдемо, і ви знову візьметесь за свою корисну працю.

Лопахін. Випий-но скляночку.

Трофимов. Не буду.

Лопахін. Значить, у Москву тепер?

Трофимов. Так, проведу їх до міста, а завтра в Москву.

Лопахін. Так... Що ж, професори, видно, не читають лекцій, чекають, доки приїдеш! Трофимов. Не твоє діло.

Лопахін. Скільки це років, як ти в університеті вчишся?

Трофимов. Придумай щось новіше. Це набридло вже й недотепно. (Шукає калоші). Знаєш, ми, мабуть, більше не побачимось, так от дозволь мені дати тобі на прощання одну пораду: не роамахуй руками! Одвикни від цієї звички — розмахувати. І теж от, будувати дачі, гадати, що з дачників колись вийдуть окремі господарі, гадати так — це теж значить розмахувати... Як би там не було, все-таки я тебе люблю. У тебе тонкі, ніжні пальці, як у артиста, у тебе тонка, ніжна душа...

Лопахін (обіймає його). Прощавай, голубчику. Дя-" кую за все. Коли потрібно, візьми в мене грошей на дорогу, Трофимов. Навіщо мені? Не треба. Л о н а х і н. Та у вас же немає!

Трофимов. Є. Дякую вам. Я за переклад одержав. Ось вони тут, у кишені. (Стурбовано). А калош моїх нема!

Варя (з другої кімнати). Візьміть вашу гидоту! (Викидає на сцену пару гумових калош).

Трофимов. Чого ж ви гніваєтесь, Варю? Гм... та це не мої калоші!

Лопахін. Я навесні посіяв маку тисячу десятин і оце заробив сорок тисяч чистого. А коли мій мак цвів, яка то була картина! Так от я, кажу, заробив сорок тисяч і, значить, пропоную тобі в позику, тому що можу. Навіщо ж кирпу гнути? Я мужик… попросту.

Трофимов. Твій батько був мужик, мій — аптекар, і це зовсім нічого не значить.

Лопахін дістає бумажник.

Облиш, облиш… Дай мені хоч двісті тисяч, не візьму. Я вільна людина. І все, що так високо ціните всі ви, багатії і злидарі, не має для мене ані найменшого значення, от як пух, що літає в повітрі. Я можу обходитись без вас, я можу проходити повз вас, я дужий і гордий. Людство простує до вищої правди, до вищого щастя, яке тільки можливе на землі, і я в перших лавах!

Лопахін. Дійдеш?

Трофимов. Дійду.

Пауза.

Дійду або покажу іншим шлях, як дійти.

Чути, як десь далеко цюкають сокирою по дереву.

Лопахін. Ну, прощавай, голубчику. Час їхати. Ми один перед одним гнемо кирпу, а життя собі йде та йде. Коли я працюю довго, невтомно, тоді думки трохи легші, і здається, ніби мені теж відомо, навіщо я існую. А скільки, брат, в Росії людей, які існують не знати для чого. Ну, все одно, циркуляція діла не в цьому. Леонід Андрійович, кажуть, взяв посаду, буде в банку, шість тисяч на рік... Тільки ж бо не всидить, ледачий дуже...

Аня (на дверях). Мама вас просить: доки вона не поїхала, щоб не рубали саду.

Трофимов. Справді, невже не вистачає такту... (Виходить через передпокій).

Лопахін. Зараз, зараз... От які-бо справді. (Виходить ва ним).

Аня. Фірса відправили в лікарню?

Я ш а. Я вранці казав. Відправили, напевне.

Аня (до Єпіходова, що проходить через залу). Семене Пантелеймоновичу, довідайтеся, будь ласка, чи відвезли Фірса до лікарні.

Яша (ображено). Вранці я казав Єгорові. Чого ж питати по десять раз!

Єпіходов. Довголітнього Фірса, на мою остаточну думку, полагодити вже не можна, йому треба до праотців. А я можу тільки заздрити йому. (Поклав чемодан на картонку з капелюхом і роздушив). Ну от, звичайно. Так і знав. (Виходить).

Яша (глузливо). Двадцять два нещастя...

Варя (за дверима). Фірса відвезли в лікарню?

Аня. Відвезли.

Варя. Чого ж листа не взяли до лікаря? Аня. Так треба навздогін послати... (Виходить). Варя (із сусідньої кімнати). Де Яша? Скажіть, мати його прийшла, хоче з ним попрощатись.

Яша (махає рукою). Виводять тільки з терпіння.

Дуняша весь час клопочеться біля речей; тепер, коли Яша залишився сам, вона підійшла до нього.

Дуняша. Хоч би поглянули разок, Яшо. Ви од'їж-джаєте... Мене покидаєте... (Плаче й кидається йому на шию).

Яша. Чого ж плакати? (П'є шампанське). Через шість днів я знову в Парижі. Завтра сядемо на кур'єрський поїзд і покотимо, тільки нас і бачили. Навіть якось не віриться. Вів ля Франс!.. Тут не по мені, не можу жити... нічого не вдієш. Надивився на темноту — годі з мене. (П'є шампанське). Чого ж плакати? Поводьтеся пристойно, тоді не будете плакати.

Дуняша (пудриться, вдивляючись у люстерко). Пришліть із Парижа листа. Я ж бо вас кохала, Яшо, так кохала! Я ніжне створіння, Яшо!

Яша. Сюди йдуть. (Клопочеться біля чемоданів, тихо наспівує).

Входять Любов Андріївна, Гаєв, Аня і Шарлотта

Іванівна.

Гаев. їхати б уже. Часу небагато залишилось. (Див* лячись на Яшу). Від кого це оселедцем тхне?

Любов Андріївна. Хвилин через десять даваймо вже в екіпажі сідати... (Оглядає кімнату). Прощавай, любий доме, старий дідусю. Мине зима, настане весна, а там тебе вже не стане, тебе зламають. Скільки бачили ці стіни! (Палко цілує дочку). Радість моя, ти сяєш, твої оченята грають, як два діаманти. Ти задоволена? Дуже?

Аня. Дуже! Починається нове життя, мамо!

Гаєв (весело). Справді, тепер усе гаразд. До продажу вишневого саду ми всі хвилювались, мучились, а потім, коли питання було вирішене остаточно, безповоротно, всі заспокоїлись, навіть повеселішали. Я банківський служака, тепер я фінансист... жовтого в середину, та й ти, Любо, що пе кажи, маєш кращий вигляд, це безперечно.

Любов Андріївна. Так, з нервами моїми краще, це правда.

їй подають капелюшок і пальто.

Я сплю добре. Виносьте, Яшо, мої речі. Пора. (До Ані)< Дівчинко моя, ми скоро побачимось... Я їду в Париж, буду там жити на ті гроші, що їх прислала твоя ярославська бабуся на купівлю маєтку,— хай живе бабуся! — а грошей цих вистачить ненадовго.

Аня. Ти, мамо, повернешся скоро, скоро... адже правда? Я підготуюсь, складу іспити в гімназії і потім буду працювати, тобі допомагати. Ми будемо, мамо, разом читати різні книжки... Адже правда? (Цілує матері руки). Ми будемо читати осінніми вечорами, прочитаємо багато книжок, і перед нами розкриється новий, чудовий світ... (Мріє). Мамо, приїжджай...

Любов Андріївна. Приїду, моє золотко. (Обіймає дочку).

Входить Лопахін. Шарлотта тихо наспівує пісеньку.

Гаєв. Щаслива Шарлотта: співає! Шарлотта (бере клунок, схожий на сповите немовля). Моє малятко, люлі, люлі...

Чути плач дитини: "Уа, уа!.."

Цить, мій хороший, мій любий хлопчику.

"Уа!.. Уа!.."

Мені тебе так шкода! (Кидає клунок на місце). То ви, будь ласка, знайдіть мені посаду. Я не можу так.

Лопахін. Знайдемо, Шарлотто Іванівно, не турбуйтесь.

Гаєв. Всі нас кидають. Варя йде зовсім... ми враз стали не потрібні.

Шарлотта. В місті мені нема де жити. Треба йти... (Наспівує). Все одно...

Входить Пищик. Лопахін. Чудо природи!..

Пищик (захекавшись). Ой, дайте віддихатися... замучився... Мої найшановніші... Води дайте...

Гаєв. По гроші, напевне? Слуга покірний, іду від гріха... (Виходить).

Пищик. Давненько не був у вас... найпрекрасніша... (До Лопахіна). Ти тут... радий тебе бачити... величезного розуму людина... візьми... одержуй... (Подає Лопахіну гроші). Чотириста карбованців... буду винен ще вісімсот сорок...

Л о п а х і н (здивовано знизує плечима). Ніби уві сні. Де ж ти взяв?

Пищик. Зачекай... Жарко... Подія найнезвичайніша. Поїхали до мене англійці і знайшли в землі якусь білу глину... (До Любові Андріївни). І вам чотириста... прекрасна, дивна... (Подає гроші). Решту потім. (П'є воду). Зараз оце один юнак розповідав у вагоні, ніби якийсь великий філософ радить стрибати з дахів... "Стрибай!" — каже, і в цьому вся задача. (Здивовано). Ви ж подумайте! Води!..

Лопахін. Що ж це за англійці?

Пищик. Здав їм ділянку з глиною на 24 роки... А тепер вибачайте, ніколи... треба гнати далі... Поїду до Зной-кова... до Кардамонова... Всім заборгував... (П'є). Живіть здорові... В четвер заїду...

Любов Андріївна. Ми зараз переїздимо до міста, а завтра я за кордон...

Пищик. Як? (Стурбовано). Чому до міста? То ж то я дивлюсь на меблі... чемодани... Ну, нічого... (Крізь сльози). Нічого... Найвеличезнішого розуму люди... ці англійці... Нічого... Будьте щасливі... Хай бог вам помагає... Нічого... Всьому на цьому світі буває кінець... (Цілує руку Любові Андріївни). А почуєте, що й мені кінець прищпов-, згадайте оцю саму... коняку і скажіть: "Був на світі сякийтакий... Симеонов-Пищик... царство йому небесне"... Прегарна погода... Так... (Виходить дуже зніяковілий, але зараз же повертається і каже з порога). Кланялась вам Дашенька! (Виходить).

Любов Андріївна. Тепер можпа і їхати. їду я з двома клопотами. Перший — це хворий Фірс. (Поглянувши на годинник). Ще хвилин п'ять можна...

А н я. Мамо, Фірса вже відправили до лікарні. Яша відправив зранку.

Л ю б о в Андріївна. Друга моя печаль — Варя. Вона звикла рано вставати й працювати, а тепер без роботи вона, мов риба без води. Схудла, зблідла і плаче, сердешна...

Пауза.

Ви це дуже добре знаєте, Єрмолаю Олексійовичу; я мріяла... віддати її за вас, та й з усього було видно, що ви женитесь. (Шепоче Ані, та киває Шарлотті, і обидві виходять). Вона кохає вас, вам вона до душі, і не знаю, не знаю, чому це ви ніби обминаєте одне одного. Не розумію!

Лопахін. Я теж, по правді, сам не розумію. Якось чудно все... Якщо є ще час, то я хоч зараз ладен... Скінчимо зразу — і край, а без вас, я почуваю, не освідчусь.

Любов Андріївна. І чудесно. Потрібна ж бо тільки одна хвилина. Я її зараз покличу...

Лопахін. До речі, й шампанське є. (Поглянувши на скляночки). Порожні, хтось уже випив.

Яша кашляє.

Це називається вихлистати.

Любов Андріївна (жваво). Прекрасно. Ми вийдемо... Яшо, allez! 1 Я покличу її... (До дверей). Варю, облиш усе, іди сюди. Іди! (Виходить з Яшею).

Лопахін (поглядає на годинник). Так...

Пауза.

За дверима стриманий сміх, шепіт, нарешті входить Варя.

Варя (довго розглядає речі). Дивно, ніяк не знайду... Лопахін. Чого ви шукаєте? Варя. Сама пакувала і не пам'ятаю.

Пауза.

Лопахін. Куди ж ви тепер, Варваро Михайлівно? Варя. Я? До Рагуліних... Домовилась до них господарство доглядати... за економку, чи що.

Лопахін. Це в Яшнево? Верстов сімдесят буде.

Пауза.

От і кінчилось життя в цьому домі...

В а р я (розглядає речі). Де ж це... Чи, може, я в скриню запакувала... Так, життя в цьому домі кінчилось... більш уже не буде...

Лопахін. Аяв Харків зараз їду... от з цим поїздом. Справ багато. А тут, в садибі, залишу Єпіходова... Я його найняв.

Варя. Ну, що ж!

Лопахін. Минулого року, коли пригадаєте, в цю пору сніг уже йшов, а тепер тихо, сонячно. Тільки от холодно... Градусів три морозу.

Варя. Я не подивилась.

Пауза.

Та й розбився у нас градусник...

Пауза.

Голос у двері 8 двору: "Єрмолаю Олексійовичу!"

Лопахін (ніби давно чекав на цей голос). Зараз! (Хутко виходить).

Варя, сидячи на підлозі, поклавши голову на клунок з одежею, тихо ридає. Відчиняються двері, обережно входить Любов Андріївна.

Любов Андріївна. Ну що?

Пауза.

Треба їхати.

В а р я (вже не плаче, витерла очі). Так, пора, мамонько. Я до Рагуліних устигну ще сьогодні, аби тільки не спізнитися на поїзд...

Любов Андріївна двері). Аню, вдягайся!

Входять Аня, потім Гаєв, Шарлотта Іванівна. Гаєв вдягнений у тепле пальто з башликом. Збираються слуги, візники. Біля дверей клопочеться Єпіходов.

Любов Андріївна. Тепер можна і в дорогу! А н я (радісно). В дорогу 1

Гаев. Друзі мої, милі, дорогі друзі мої! Покидаючи назавжди цей дім, чи можу я не сказати, чи можу утриматись, щоб на прощання не висловити ті почуття, які сповнюють тепер усю мою істоту...

Аня (благально). Дядю!

Варя. Дядечку, не треба!

Гаев (похмуро). Дуплетом жовтого в середину... Мовчу...

Входить Трофимов, потім Лопахін.

Трофимов. Що ж, панове, пора їхати! Лопахін. Єпіходов, мов пальто!

Любов Андріївна. Я посиджу ще одну хвилиночку. Наче я раніше ніколи не бачила, які в цьому будинку стіни, які стелі, і зараз я дивлюсь на них з жадобою, 8 такою ніжною любов'ю...

Гаєв. Пам'ятаю, коли мені було шість років, на зелені свята я сидів на цьому вікні і дивився, як батько мій ішов до церкви...

Любов Андріївна. Всі речі забрали?

Лопахін. Здається, все. (До Єпіходова, надягаючи пальто). Ти ж, Єпіходов, гляди, щоб усе було гаразд!

Єпіходов (говорить хрипким голосом). Будьте спокійні, Єрмолаю Олексійовичу!

Лопахін. Що це в тебе такий голос?

Єпіходов. Зараз воду пив, щось проковтнув.

ЯшаСз презирством). Темнота...

Любов Андріївна. Поїдемо — і тут не залишиться жодної душі...

Лопахін. Аж до весни.

Варя висмикує із клунка парасольку,—схоже, ніби вона .чи мі рилась; Лопахін удає, що злякався.

Варя. Та що це ви... Я й не думала.

Трофимов. Панове, ходімо сідати в екіпажі... Вже пора! Зараз поїзд прийде!

Варя. Петю, ось вони, ваші калоші, біля чемодана. (Крізь сльози). І які вони у вас брудні, старі...

Трофимов (взуваючи калоші). Ходімо, панове!

Гаев (дуже збентежений, боїться заплакати). Поїзд— станція... Круазе в середину, білого дуплетом в кут... Любов Андріївна. Ходімо!

Лопахін. Всі тут? Нікого там нема? (Замикає бічні двері ліворуч). Тут речі складено, треба замкнути. Ходімо!

Аня. Прощай, доме! Прощавай, старе життя! Трофимов. Здрастуй, нове життя!.. (Виходить з Анею).

Варя оглядав кімнату і не поспішаючи виходить. Виходять Яша і Шарлотта з собачкою.

Лопахін. Значить, до весни. Виходьте, панове... До побаченції!.. (Виходить).

Любов Андріївна і Гаєв залишилися вдвох. Вони ніби чекали на це, кидаються на шию одне одному і ридають стримано, тихо, боячись, щоб їх не почули.

Г а е в (у розпачі). Сестро моя, сестро моя...

Любов Андріївна. О мій милий, мій ніжний, прекрасний сад!.. Моє життя, моя молодість, щастя моє, прощавай!.. Прощавай!..

Голос Ані, весело, закликаючи: "Мамо!.." Голос Трофимова, весело, збуджено: "Ау!.."

Л ю б о в Андріївна. Востаннє поглянути на стіни, на вікна... По цій кімнаті любила походжати покійниця мати.

Гаєв. Сестро моя, сестро моя!..

Голос Ані: "Мамо!.." Голос Трофимова: "Ау!.."

Любов Андріївна. Ми йдемо!..

Виходять.

Сцена порожня. Чути, як на ключ замикають усі двері, як потім від'їздять екіпажі. Стає тихо. Серед~тиші лунав глухий стук сокири по дереву, який звучить самотньо й тоскно. Чути кроки. Із дверей, що праворуч, з'являється Фірс. Він вдягнутий, як завжди, в піджаку і білій жилетці, на ногах капці. Від хворай.

Фірс (підходить до дверей, торкає за ручку). За" мкнено. Поїхали. (Сідає на канапу). Про мене забули... Байдуже... я тут посиджу... А Леонід Андрійович, мабуть, шуби не вдяг, в пальті поїхав... (Стурбовано зітхає). Я, бач, не подивився... Молоде-зелене! (Щось бурмотить, чого не можна зрозуміти). Життя, бач, пролинуло, ніби й не жив... (Лягає). Я полежу... Силоньки, бач, у тебе нема, нічого не залишилось, нічого... Ех, ти... недотепа!.. (Лежить нерухомо).

Чути далекий звук, мов з неба, ніби урвалася струна, завмираючий, сумний. Настає тиша, і тільки чути, як далеко в саду сокирою стукотять по дереву.

Завіса

1904